

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
YVES BOT
prezentate la 29 ianuarie 2019¹

Avizul 1/17

Cerere de aviz prezentată de Regatul Belgiei

„Aviz emis în temeiul articolului 218 alineatul (11) TFUE – Acordul economic și comercial cuprinzător dintre Canada, pe de o parte, și Uniunea Europeană și statele sale membre, pe de altă parte (CETA) – Soluționarea litigiilor dintre investitori și state (SLIE) – Instituirea unui tribunal și a unui tribunal de apel – Compatibilitatea cu dreptul primar al Uniunii – Cerința respectării autonomiei ordinii juridice a Uniunii și a sistemului jurisdicțional al acesteia – Aplicabilitatea Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene în cazul exercitării de către Uniune a competenței sale de a încheia un acord internațional – Articolele 20 și 21 din cartă – Principiul egalității de tratament – Articolul 47 din cartă – Dreptul de acces la o instanță judecătorească independentă și imparțială”

Cuprins

I. Introducere	2
II. Contextul în care se înscrie cererea de aviz	3
III. Cererea de aviz a Regatului Belgiei	7
A. Cu privire la compatibilitatea CETA cu competența exclusivă a Curții în interpretarea definitivă a dreptului Uniunii	8
1. Sistemul jurisdicțional al Uniunii, ca o garanție a autonomiei ordinii juridice a Uniunii	9
2. Condițiile de creare a unui mecanism specific de soluționare a litigiilor prin acordurile internaționale încheiate de Uniune	11
3. Cerința reciprocității în protecția acordată investitorilor fiecărei părți contractante	13
4. Un mecanism în concordanță cu lipsa efectului direct al CETA	16
5. Hotărârea Achmea nu afectează compatibilitatea ICS cu cerința autonomiei ordinii juridice a Uniunii	17

¹ Limba originală: franceza.

6. Garanțiile prevăzute de părțile contractante pentru păstrarea competenței exclusive a Curții în interpretarea definitivă a dreptului Uniunii	20
7. ICS nu aduce atingere misiunii instanțelor naționale de asigurare a aplicării efective a dreptului Uniunii	29
8. Coerența cu obiectivele acțiunii externe a Uniunii	30
9. Instituirea unui mecanism de implicare prealabilă a Curții și posibilitatea unui control complet al hotărârilor efectuat de instanțele din statele membre nu sunt necesare	31
B. Cu privire la principiul general al egalității de tratament și cerința efectivității dreptului Uniunii.	32
C. Cu privire la compatibilitatea secțiunii F din capitolul 8 din CETA cu dreptul de acces la o instanță judecătorească independentă și imparțială	38
1. Considerații generale	40
2. Cu privire la accesul la tribunalul CETA al întreprinderilor mici și mijlocii	43
3. Cu privire la condițiile de remunerare a membrilor tribunalului și ai tribunalului de apel....	44
4. Cu privire la condițiile referitoare la numirea și la revocarea eventuală a membrilor tribunalului și ai tribunalului de apel	45
5. Cu privire la normele etice aplicabile membrilor tribunalului și ai tribunalului de apel	46
IV. Concluzie	47

I. Introducere

1. La 30 octombrie 2016, Canada, pe de o parte, și Uniunea Europeană și statele sale membre, pe de altă parte, au semnat la Bruxelles un acord economic și comercial cuprinzător (denumit în continuare „CETA”) (acronim pentru „Comprehensive Economic and Trade Agreement”)².

2. La fel ca, printre altele, acordul la care se referă Avizul 2/15 (Acordul de liber schimb cu Singapore) din 16 mai 2017³, CETA este un acord de liber schimb așa-numit de „nouă generație”, în măsura în care prevede, pe lângă dispozițiile tradiționale referitoare la reducerea taxelor vamale și a barierelor netarifare care afectează comerțul cu bunuri și servicii, norme care privesc în special investițiile, achizițiile publice, concurența, protecția proprietății intelectuale și dezvoltarea durabilă.

3. Deși a fost semnat, CETA nu a fost încă încheiat în sensul articolului 218 alineatul (6) TFUE. Totuși, acesta se aplică parțial cu titlu provizoriu⁴.

² Acord economic și comercial cuprinzător (CETA) între Canada, pe de o parte, și Uniunea Europeană și statele sale membre, pe de altă parte (JO 2017, L 11, p. 23). Decizia Consiliului Uniunii Europene referitoare la semnare este publicată în JO 2017, L 11, p. 1 [Decizia (UE) 2017/37 a Consiliului din 28 octombrie 2016].

³ EU:C:2017:376, denumit în continuare „Avizul 2/15”.

⁴ A se vedea Decizia (UE) 2017/38 a Consiliului din 28 octombrie 2016 privind aplicarea cu titlu provizoriu a Acordului economic și comercial cuprinzător (CETA) dintre Canada, pe de o parte, și Uniunea Europeană și statele sale membre, pe de altă parte (JO 2017, L 11, p. 1080).

4. Prezenta cauză are ca obiect o cerere de aviz adresată Curții la 7 septembrie 2017 de Regatul Belgiei, în temeiul articolului 218 alineatul (11) TFUE.

5. Cererea de aviz prezentată de Regatul Belgiei are următorul conținut:

„Capitolul opt («Investiții») secțiunea F («Procedurile de soluționare a litigiilor legate de investiții între investitori și state») din [CETA] dintre Canada, pe de o parte, și [Uniunea] și statele sale membre, pe de altă parte, semnat la Bruxelles la 30 octombrie 2016, este compatibil cu tratatele, inclusiv cu drepturile fundamentale?”

6. Secțiunea F din capitolul 8 din CETA, care conține articolele 8.18-8.45 din acest acord, are ca obiect să instituie un mecanism de soluționare a litigiilor legate de investiții între investitori și state (SLIE), cunoscut de asemenea sub acronimul „sistemul ISDS” („Investor State Dispute Settlement System”).

7. În acest scop, secțiunea respectivă prevede înființarea unui tribunal (denumit în continuare „tribunalul” sau „tribunalul CETA”) și a unui tribunal de apel (denumit în continuare „tribunalul de apel” sau „tribunalul de apel din cadrul CETA”), precum și, pe termen mai lung, a unui tribunal multilateral pentru investiții și a unui instrument de apel care ar pune capăt funcționării primelor instanțe. Se are astfel în vedere instituirea unui „sistem jurisdicțional în materie de investiții” (denumit în continuare „ICS”), cunoscut mai bine sub denumirea în limba engleză „Investment Court System” (ICS), pentru care tribunalul CETA ar constitui doar o primă etapă. Prin urmare, acest tribunal ar reprezenta prima aplicare concretă a reformei sistemului SLIE schițate de Comisia Europeană în 2015⁵, ca răspuns la consultarea publică privind protecția investițiilor și a SLIE⁶. Secțiunea F din capitolul 8 din CETA prevede astfel un cadru procedural instituționalizat în scopul soluționării unor eventuale diferende între investitorul unei părți contractante și cealaltă parte contractantă privind interpretarea și aplicarea CETA, destinat remedierii carențelor atribuite sistemului SLIE clasic.

8. Prin introducerea acestui mecanism reformat în cadrul CETA, Uniunea își propune să ia inițiativa unei reforme globale privind modelul de soluționare a diferendelor dintre investitori și state prin evoluția actualului sistem SLIE ad-hoc, care se bazează pe principiile arbitrajului, către un ICS, al cărui rezultat ar fi crearea unui tribunal multilateral permanent⁷.

9. În cererea sa de aviz, Regatul Belgiei informează Curtea cu privire la îndoielile sale referitoare la compatibilitatea secțiunii F din capitolul 8 din CETA cu tratatele. Aceste îndoieli privesc în esență efectele acestei părți a acordului asupra competenței exclusive a Curții în interpretarea definitivă a dreptului Uniunii, principiul general al egalității de tratament și cerința efectivității dreptului Uniunii, precum și dreptul de acces la o instanță judecătorească independentă și imparțială.

II. Contextul în care se înscrie cererea de aviz

10. Dreptul investițiilor internaționale are două componente distincte, și anume un drept material constituit din standardele de protecție a investițiilor străine și o componentă procedurală în materie de arbitraj transnațional.

5 A se vedea nota de sinteză a Comisiei din 5 mai 2015, intitulată „Investițiile din cadrul TTIP și după acesta – Calea reformei. Consolidarea dreptului de reglementare și de asigurare a tranziției între actualul sistem de arbitraj ad-hoc și înființarea unei instanțe privind investițiile”, disponibilă la următoarea adresă de internet: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/may/tradoc_153456.pdf.

6 A se vedea documentul de lucru al serviciilor Comisiei, raportul din 13 ianuarie 2015, intitulat „Consultarea publică online privind modalitățile de protecție a investițiilor și soluționarea litigiilor dintre investitori și stat (ISDS) în cadrul Parteneriatului transatlantic pentru comerț și investiții (TTIP)” [SWD(2015) 3 final], disponibil la următoarea adresă de internet: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/march/tradoc_153307.pdf.

7 A se vedea în această privință directivele de negociere pentru o convenție de stabilire a instanței multilaterale pentru soluționarea litigiilor în materie de investiții. Documentul nr. 12981/17 al Consiliului din 20 martie 2018, disponibil la următoarea adresă de internet: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12981-2017-ADD-1-DCL-1/ro/pdf>

11. În această privință, sistemul SLIE permite soluționarea litigiilor atunci când un investitor consideră că un stat nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul unui acord internațional de investiții. Includerea unor clauze privind un sistem de SLIE într-un acord internațional în materie de investiții oferă astfel investitorilor străini posibilitatea de a supune un litigiu cu statul în care s-a efectuat investiția nu instanțelor acestui stat, ci unui tribunal arbitral ad-hoc, în conformitate cu normele la care se referă acest acord.

12. Dezvoltarea arbitrajului între investitori și state este un fenomen relativ recent și care a intervenit ca răspuns la presupusele deficiențe ale sistemelor judiciare din anumite state-gazdă, care au condus la o neîncredere a investitorilor în aceste sisteme. Acest mod de soluționare a litigiilor urmărește astfel să ofere investitorilor un mijloc neutru și eficace de soluționare a unui litigiu, fapt care este destinat să încurajeze investițiile prin liniștirea operatorilor economici care decid să facă investiții în străinătate.

13. Modalitatea de soluționare a litigiilor reprezentată de arbitrajul în materie de investiții este, așadar, ghidată, încă de la început, de voința părților contractante de a externaliza soluționarea litigiilor dintre investitorii străini și statul-gazdă⁸. Această modalitate de soluționare a litigiilor este de asemenea destinată să înlocuiască protecția diplomatică prin care statul al cărui cetățean este investitorul sprijină pretenția acestuia din urmă față de statul-gazdă al investiției⁹. Prin urmare, acesta se află în continuitatea mișcării prin care se urmărește sustragerea litigiilor referitoare la investiții din domeniul politic și diplomatic. Soluționarea litigiilor dintre investitori și state constituie de asemenea o alternativă la cealaltă metodă de soluționare a litigiilor în materie de investiții reprezentată de arbitrajul dintre state, care prezintă aceleași inconveniente ca și protecția diplomatică, și anume, din punctul de vedere al investitorului, o legătură de dependență față de statul său de origine și, din punctul de vedere al acestui stat, riscul pe care îl poate implica acțiunea inițiată în relațiile sale cu alte state.

14. În direcția dobândirii unei competențe externe în materie de investiții directe, Uniunea a trebuit să conceapă un model de soluționare a litigiilor legate de respectarea normelor de protecție conținute în acordurile de liber schimb pe care le-a încheiat cu state terțe¹⁰. Astfel, clauzele de arbitraj cuprinse în tratatele bilaterale de investiții sunt, în ceea ce privește dreptul internațional al investițiilor, considerate un element esențial de protecție a investițiilor străine în statul-gazdă.

15. Cu toate acestea, arbitrajul în materie de investiții în forma sa clasică face obiectul unor critici, și anume în special lipsa de legitimitate și de garanții de independență a arbitrilor, lipsa de coerență și de previzibilitate a hotărârilor, lipsa posibilității de revizuire a hotărârii arbitrale pronunțate, riscul de „înghețare a reglementării”¹¹ și costurile ridicate ale procedurii.

16. Având în vedere criticile la care este supus arbitrajul în materie de investiții, accelerarea negocierilor dintre Uniune și statele terțe în vederea dezvoltării relațiilor bilaterale de liber schimb care să includă o componentă referitoare la investiții implică numeroase provocări politice și juridice.

8 A se vedea Jean, G.-A., *Le droit des investissements internationaux face à l'Union européenne*, teză de doctorat susținută la 28 noiembrie 2016, punctul 847.

9 Astfel cum a indicat guvernul german în ședință, protecția investițiilor, astfel cum este ea concepută în cadrul unui acord precum CETA, permite emanciparea investitorului în raport cu statul său. Astfel, acordurile privind protecția investițiilor permit investitorilor să introducă o acțiune ei înșiși, fără a depinde de bunăvoința statului a cărui naționalitate sau cetățenie o dețin.

10 Comisia a indicat, în ședință, că a încheiat negocierile cu privire la alte trei acorduri care conțin dispoziții aproape identice cu Statele Unite Mexicane, Republica Singapore și Republica Socialistă Vietnam și că acorduri similare sunt în curs de negociere cu Republica Chile, cu Republica Populară Chineză, cu Republica Indonezia, cu Japonia, cu Malaysia, cu Republica Uniunii Myanmar și cu Republica Filipine.

11 Una dintre criticile principale ale sistemului SLIE este, astfel, riscul unui efect disuasiv indirect asupra politicilor publice, în sensul că, având în vedere riscul unei acțiuni, unele guverne ar putea fi determinate să se cenzureze în opțiunile lor politice pentru a limita riscurile de a fi atacate în arbitraj și de a trebui să suporte cuantumul amenzilor, precum și al cheltuielilor de judecată.

17. Printre aceste provocări, una dintre cele mai importante constă în definirea unui model care să permită Uniunii și statelor sale membre să se alinieze în cadrul unei practici arbitrale care constituie regula în materie de soluționare a litigiilor cu privire la protecția investițiilor străine, aducând în același timp îmbunătățiri modelului clasic, pe de o parte, pentru a răspunde criticilor referitoare la funcționarea instanțelor de arbitraj, precum și legitimității unui sistem de arbitraj între investitori și state și, pe de altă parte, pentru a fi în concordanță cu principiile de bază care reglementează mecanismele de soluționare a litigiilor în cadrul ordinii juridice a Uniunii.

18. Modelul reținut este, în mai multe privințe, marcat de anumite caracteristici originale care îi conferă un caracter hibrid, o formă de compromis între un tribunal arbitral și o instanță internațională. Astfel, calea aleasă de Uniune în cadrul CETA este cea a unei instituționalizări și a unui proces de judiciarizare a mecanismului de soluționare a litigiilor în materie de investiții, care reflectă un echilibru între tradiție și inovație în materie de arbitraj de investiții. Dimensiunea experimentală trebuie subliniată în cauză, dat fiind că Uniunea se află în avangarda unei mișcări în al cărei viitor se va vedea dacă este menită să fie perpetuată din punct de vedere juridic¹².

19. Uniunea a trebuit să conducă cu pragmatism negocierile cu privire la acest aspect cu state terțe, ținând seama de faptul că arbitrajul între investitori și state este considerat de partenerii săi, precum și de investitorii înșiși, ca fiind un element necesar de protecție a acestora din urmă¹³. Miza imediată pentru Uniune era, așadar, aderarea la această modalitate de soluționare a litigiilor, aducându-i în același timp îmbunătățiri și având în vedere, pe termen mai lung, evoluții mai substanțiale, precum proiectul unui tribunal multilateral pentru investiții¹⁴.

20. CETA conține astfel un mecanism de soluționare a litigiilor a cărui fizionomie a evoluat pe parcursul negocierilor, în special pentru a lua în considerare rezultatele unei consultări publice deschise cu privire la acest aspect de către Comisie¹⁵. Vivacitatea dezbaterii care a însoțit oportunitatea și caracteristicile unui asemenea mecanism se explică în principal prin faptul că arbitrajul în materie de investiții este un loc de confruntare a intereselor private și a intereselor publice. Prin urmare, acesta ridică în mod necesar probleme care ar putea avea un impact asupra politicilor publice.

21. În prezent, reforma inițiată de Uniune, astfel cum este reflectată în CETA, se întemeiază pe două aspecte principale, și anume, pe de o parte, trimiterea explicită la dreptul părților contractante de a reglementa în interesul general, asociată cu standarde mai precise în materie de protecție a investițiilor pentru a pune capăt anumitor interpretări excesive ale standardelor¹⁶, și, pe de altă parte, dorința de a tinde spre un sistem jurisdicțional caracterizat printre altele de independența și de imparțialitatea membrilor săi, precum și de transparența procedurilor sale.

12 A se vedea Jean, G.-A., *op. cit.*, punctul 25.

13 A se vedea, în această privință, Comunicarea Comisiei către Consiliu și Parlamentul European, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor, intitulată „Către o politică europeană globală în domeniul investițiilor internaționale” [COM(2010) 343 final], p. 11.

14 Articolul 8.29 din CETA, intitulat „Instituirea unui tribunal multilateral pentru investiții și a unui instrument de apel”, prevede astfel că „[p]ărțile vor urmări împreună cu alți parteneri comerciali instituirea unui tribunal multilateral pentru investiții și a unui mecanism de apel pentru soluționarea litigiilor legate de investiții. La instituirea unui astfel de instrument multilateral, Comitetul mixt CETA adoptă o decizie care prevede că litigiile legate de investiții în temeiul prezentei secțiuni vor fi soluționate prin intermediul instrumentului multilateral și adoptă măsurile tranzitorii adecvate”.

15 A se vedea nota de subsol 6 din prezentele concluzii.

16 Precizia clauzelor de protecție conținute în CETA permite astfel să se limiteze marja de interpretare relativ extinsă de care dispun în mod obișnuit tribunalele de arbitraj: a se vedea Tercier, P., „Voies de recours”, în Kessedjian, C., *Le droit européen et l'arbitrage d'investissement*, Editura Panthéon-Assas, Paris, 2011, p. 165-177, care subliniază că, în prezența unor „texte din tratate [...], adeseori foarte vagi, care se limitează la enunțarea câtorva principii generale”, tribunalele arbitrale „au o funcție interpretativă, chiar creativă considerabilă”, exercitând astfel „o activitate cvasinormativă” (p. 171).

22. Prezenta procedură de aviz privește tocmai acest din urmă sistem, în stadiul său actual de evoluție, care se detașează de arbitrajul clasic pentru a se apropia de un sistem jurisdicțional. Dispozițiile CETA referitoare la acest sistem nu fac parte din cele care se aplică cu titlu provizoriu¹⁷.

23. Deși se intitulează „Soluționarea litigiilor legate de investiții între investitori și state”, sistemul respectiv acoperă nu numai situațiile în care un investitor dintr-un stat membru introduce o cerere împotriva Canadei și cele în care un investitor canadian depune o cerere împotriva unui stat membru, ci și situațiile în care un investitor canadian depune o cerere împotriva Uniunii.

24. Dispozițiile esențiale referitoare la organizarea și la punerea în aplicare a ICS se găsesc în secțiunea F din capitolul 8 din CETA. Cu toate acestea, anumite aspecte fac trimitere la decizii care urmează să fie adoptate de Comitetul mixt CETA, menționat la articolul 26.1 din acest acord.

25. Principala caracteristică a acestui mecanism de soluționare a litigiilor constă în constituirea unui tribunal permanent pentru soluționarea cererilor depuse de investitori împotriva unei părți¹⁸. Tribunalul este compus din 15 membri numiți de Comitetul mixt CETA¹⁹ pentru un mandat de cinci ani, reînnoibil o singură dată²⁰.

26. Membrii Tribunalului trebuie să posede calificările necesare în țările lor respective pentru exercitarea funcțiilor judiciare sau să fie juriști de competență recunoscută și trebuie să posede o expertiză confirmată în drept public internațional²¹. Membrii tribunalului trebuie să fie independenți și să respecte norme prin care să se evite conflictele de interese²². Tribunalul judecă cazurile în diviziuni formate, în general, din trei membri, toți numiți de președintele Tribunalului după un sistem de rotație, pentru a garanta că alcătuirea diviziunii este aleatorie și imprevizibilă²³.

27. Sentințele tribunalului pot face obiectul unui apel în fața unui tribunal de apel permanent²⁴. Apelurile se pot întemeia în special pe erori de drept sau pe erori vădite în aprecierea faptelor, inclusiv aprecierea dreptului intern aplicabil²⁵. Membrii tribunalului de apel sunt numiți de Comitetul mixt CETA²⁶. Aceștia trebuie să posede aceleași calificări ca și membrii tribunalului și sunt supuși aceluiași norme etice²⁷.

28. Potrivit articolului 8.41 alineatul (1) din CETA, „[o] hotărâre pronunțată în temeiul prezentei secțiuni este obligatorie pentru părțile la litigiu și în speță”.

29. În ceea ce privește dispozițiile materiale, noua abordare asociază afirmarea dreptului părților de a reglementa²⁸ cu un efort de precizie în definirea unor standarde de protecție fundamentale²⁹.

17 Astfel, articolul 1 alineatul (1) litera (a) din Decizia 2017/38 prevede că, dintre dispozițiile capitolului 8 din CETA, se aplică, într-o anumită măsură, cu titlu provizoriu numai articolele 8.1-8.8, 8.13, 8.15 și 8.16.

18 Articolul 8.27 din CETA.

19 Articolul 8.27 alineatul (2) din CETA.

20 Articolul 8.27 alineatul (5) din CETA. Cu toate acestea, mandatul a șapte dintre cele 15 persoane desemnate imediat după intrarea în vigoare a acordului preconizat, care urmează să fie hotărât prin tragere la sorți, se extinde la șase ani.

21 Articolul 8.27 alineatul (4) din CETA.

22 Articolul 8.30 din CETA, intitulat „Norme etice”.

23 Articolul 8.27 alineatele (6) și (7) din CETA.

24 Articolul 8.28 din CETA. Din Declarația nr. 36 a Comisiei și a Consiliului privind protejarea investițiilor și sistemul jurisdicțional în materie de investiții (JO 2017, L 11, p. 20, denumită în continuare „Declarația nr. 36”) rezultă că mecanismul de apel este destinat „să asigure coerența hotărârilor pronunțate în primă instanță și să contribuie astfel la securitatea juridică”.

25 Articolul 8.28 alineatul (2) din CETA.

26 Articolul 8.28 alineatul (3) din CETA.

27 Articolul 8.28 alineatul (4) din CETA.

28 A se vedea articolul 8.9 din CETA.

29 Și anume tratamentul național (articolul 8.6 din CETA), tratamentul pe baza clauzei națiunii celei mai favorizate (articolul 8.7 din CETA), tratamentul corect și echitabil (articolul 8.10 din CETA) și protecția în caz de exproprierie (articolul 8.12 din CETA).

30. Astfel, CETA urmărește să promoveze investițiile transfrontaliere între Uniune și Canada, astfel încât investitorii părților contractante să beneficieze de un nivel de protecție ridicat cu privire la investițiile lor și protejând totodată competența de reglementare a fiecărei părți³⁰.

31. Precizăm și că, în momentul semnării CETA, a fost stabilit un instrument comun de interpretare³¹, care prevede, la punctul 6, orientări specifice de interpretare în ceea ce privește ICS. În plus, cu ocazia semnării acestui acord, Comisia și Consiliul au depus Declarația nr. 36, în care aceste instituții indică măsurile care trebuie luate pentru instituirea ICS.

32. Odată formulate aceste elemente descriptive, menționăm de la bun început că, pentru a răspunde la cererea de aviz formulată de Regatul Belgiei, vom lăsa deoparte, în pofida importanței lor, componentele politice și economice ale problematicii supuse atenției noastre, întrucât considerăm necesar să subliniem că ține de marja exclusivă de apreciere a instituțiilor Uniunii alegerea, prin punerea în aplicare a politicii comerciale comune, de a se înscrie într-o practică de arbitraj internațional bine stabilită.

33. Prin urmare, nu ne revine să ne pronunțăm cu privire la oportunitatea, din punct de vedere politic, de a prevedea un mod de soluționare a litigiilor de acest tip în acordurile pe care Uniunea le negociază cu state terțe, nici cu privire la impactul economic pe care sistemul SLIE îl poate produce în ceea ce privește atragerea investitorilor străini și dezvoltarea operațiunilor lor. Aceste elemente țin de marja amplă de apreciere a instituțiilor Uniunii³². Pe de altă parte, ele sunt rezultatul dezbaterii democratice efectuate în cadrul Uniunii și în statele membre. Singurul lucru pe care va trebui să îl examinăm este aspectul dacă, prin aderarea la practica arbitrajului de investiții și totodată prin adaptarea acestuia pentru a-l face să evolueze către un model de natură jurisdicțională, acordul preconizat este, din punct de vedere strict juridic, compatibil cu dreptul primar al Uniunii.

III. Cererea de aviz a Regatului Belgiei

34. Prin cererea sa de aviz, Regatul Belgiei urmărește să contribuie la clarificarea cadrului juridic în care trebuie să se integreze CETA, fără a lua el însuși poziție cu privire la modul în care ar trebui, în opinia sa, să se răspundă la întrebările adresate Curții.

35. Regatul Belgiei arată de asemenea că este conștient de faptul că anumite măsuri trebuie luate pentru punerea în aplicare a CETA și a Declarației nr. 36, ceea ce ar putea influența opinia Curții.

36. Cererea de aviz se formulează în jurul următoarelor trei problematici: competența Curții, principiul egalității de tratament și cerința efectivității dreptului Uniunii, precum și dreptul de acces la o instanță judecătorească independentă și imparțială.

37. Cu titlu introductiv, în ceea ce privește admisibilitatea cererii formulate de Regatul Belgiei, trebuie să se pună accentul pe caracterul preventiv al procedurii de aviz. Reamintim în această privință că, „potrivit articolului 218 alineatul (11) TFUE, Parlamentul, Consiliul, Comisia sau un stat membru poate obține avizul Curții cu privire la compatibilitatea unui acord preconizat cu dispozițiile tratatelor. Această dispoziție urmărește să prevină complicațiile care ar rezulta din contestarea în justiție a

30 A se vedea, pe un plan general, Bonomo, S., *Les traités bilatéraux relatifs aux investissements: entre protection des investissements étrangers et sauvegarde de la souveraineté des États*, Presses universitaires d'Aix-Marseille, Aix-en-Provence, 2012.

31 Instrument comun de interpretare privind Acordul economic și comercial cuprinzător (CETA) dintre Canada și Uniunea Europeană și statele sale membre (JO 2017, L 11, p. 3, denumit în continuare „instrumentul comun de interpretare”).

32 A se vedea în special Hotărârea din 21 decembrie 2016, *Swiss International Air Lines* (C-272/15, EU:C:2016:993, punctul 24), în care Curtea a arătat că „[i]nstituțiile și organismele Uniunii dispun, în desfășurarea relațiilor externe, de o marjă de manevră semnificativă în ceea ce privește decizia politică” și că „desfășurarea relațiilor externe implică în mod necesar opțiuni de natură politică”.

compatibilității cu tratatele a acordurilor internaționale care angajează Uniunea”³³. Astfel, „o decizie judiciară care constată eventual, după încheierea unui acord internațional care angajează Uniunea, că acesta este incompatibil cu dispozițiile tratatelor, având în vedere fie conținutul său, fie procedura adoptată pentru încheierea sa, ar crea cu siguranță, nu numai pe planul intern al Uniunii, ci și pe cel al relațiilor internaționale, dificultăți serioase și ar risca să prejudicieze toate persoanele interesate, inclusiv statele terțe”³⁴.

38. Astfel cum am arătat anterior, deși a fost semnat, CETA nu a fost încă încheiat în sensul articolului 218 alineatul (6) TFUE. Prin urmare, acest acord este „preconizat” în sensul articolului 218 alineatul (11) TFUE.

A. Cu privire la compatibilitatea CETA cu competența exclusivă a Curții în interpretarea definitivă a dreptului Uniunii

39. Regatul Belgiei amintește că, la punctul 246 din Avizul 2/13, Curtea a enunțat „principiul competenței exclusive a Curții în interpretarea definitivă a dreptului Uniunii”.

40. Acest stat membru amintește de asemenea motivele pentru care Curtea a considerat, în Avizul 1/09 din 8 martie 2011³⁵, că proiectul de acord internațional de instituire a Tribunalului pentru Brevete Europene și Comunitare era incompatibil cu dreptul Uniunii.

41. După ce a arătat că articolul 8.18 alineatul (1) din CETA permite tribunalului să examineze dacă un instrument de drept derivat al Uniunii este compatibil cu dispozițiile din secțiunile C și D din capitolul 8 din acest acord, Regatul Belgiei arată că, în cadrul examinării respective, acest tribunal se poate confrunta în mod regulat cu probleme de interpretare a dreptului Uniunii. Referindu-se la articolul 8.31 alineatul (2) din CETA, Regatul Belgiei observă că, în lipsa unei interpretări obișnuite, tribunalul ar fi constrâns să interpreteze el însuși dreptul Uniunii.

42. Deși, potrivit acestui stat membru, CETA se distinge de mecanismul avut în vedere în Avizul 1/09 în măsura în care tribunalul nu va fi chemat în mod direct să soluționeze un litigiu pendinte în fața sa în raport cu dreptul Uniunii ca drept aplicabil, nici să examineze validitatea unui act al Uniunii, în schimb, la fel ca mecanismele avute în vedere în Avizele 1/09 și 2/13, ICS permite tribunalului să examineze compatibilitatea dispozițiilor de drept derivat al Uniunii cu dispozițiile relevante din CETA și să determine în acest scop interpretarea dreptului Uniunii.

43. Deoarece sistemul SLIE prevăzut de CETA nu prevede nici obligația, nici chiar posibilitatea ca tribunalul să sesizeze Curtea cu o întrebare preliminară privind interpretarea dreptului Uniunii (lipsa unui mecanism de implicare prealabilă), Regatul Belgiei se întreabă dacă acest sistem, care poate conduce la hotărâri definitive, cu caracter obligatoriu, în conformitate cu ceea ce se prevede la articolul 8.41 alineatul (1) din acordul menționat, este compatibil cu principiul competenței exclusive a Curții în interpretarea definitivă a dreptului Uniunii.

44. În concluzie, Regatul Belgiei urmărește să afle dacă principiul competenței exclusive a Curții în interpretarea definitivă a dreptului Uniunii este sau nu este încălcat prin CETA. Mai precis, acesta solicită Curții să indice dacă articolul 8.31 alineatul (2) din acest acord este suficient pentru a asigura interpretarea uniformă a dreptului Uniunii sau dacă, dimpotrivă, având în vedere caracterul obligatoriu al hotărârii, în temeiul articolului 8.41 alineatul (1) din acordul respectiv, trebuie să se constate încălcarea acestei cerințe de interpretare uniformă al cărei garant este Curtea.

33 A se vedea în special Avizul 2/13 (Aderarea Uniunii la CEDO) din 18 decembrie 2014 (EU:C:2014:2454, punctul 145 și jurisprudența citată), denumit în continuare „Avizul 2/13”.

34 A se vedea Avizul 2/13 (punctul 146 și jurisprudența citată).

35 EU:C:2011:123, denumit în continuare „Avizul 1/09”.

45. Pentru a răspunde la această parte a cererii de aviz, ne vom începe analiza de acolo de unde Curtea, în Avizul 2/15, a lăsat-o. Astfel, Curtea și-a limitat în acest aviz examinarea la cea a repartizării competențelor între Uniune și statele sale membre cu privire la aspectele materiale și procedurale ale politicii externe a Uniunii în materie de investiții.

46. În această privință, trebuie să se indice că Tratatul de la Lisabona a conferit Uniunii o competență exclusivă în materie de investiții directe astfel încât acestea să țină de domeniul politicii comerciale comune, după cum decurge din articolul 3 alineatul (1) litera (e) și din articolul 207 alineatul (1) TFUE. În plus, competența Uniunii este partajată în ceea ce privește investițiile, altele decât investițiile directe³⁶.

47. Curtea a precizat că competența exclusivă de care dispune Uniunea în temeiul articolului 207 TFUE în materie de investiții străine directe se extinde la toate dispozițiile materiale care figurează în mod normal într-un tratat bilateral de investiții³⁷. În schimb, Uniunea partajează cu statele membre competența sa în privința dispozițiilor în materie de soluționare a litigiilor dintre investitori și state³⁸. În această privință, Curtea a arătat în Avizul 2/15 că este vorba despre un regim „care sustrage litigiile din competența jurisdicțională a statelor membre” și că acest regim trebuie să fie, prin urmare, instituit cu consimțământul acestora³⁹.

48. Cu toate acestea, Curtea nu a examinat, în Avizul 2/15, problema compatibilității cu dreptul Uniunii, din perspectiva păstrării propriilor competențe, a mecanismului de soluționare a litigiilor prevăzut într-un acord referitor la investiții internaționale.

49. În prezent, Curtea trebuie, în privința unui acord de același tip cu Canada, să se pronunțe cu privire la posibilitatea și modalitățile de coexistență a unui asemenea mecanism de soluționare a litigiilor cu sistemul jurisdicțional al Uniunii.

1. Sistemul jurisdicțional al Uniunii, ca o garanție a autonomiei ordinii juridice a Uniunii

50. Astfel cum a indicat Curtea în Avizul 2/13, „[p]entru a garanta conservarea caracteristicilor specifice și a autonomiei [ordinii juridice a Uniunii], tratatele au instituit un sistem jurisdicțional destinat să asigure coerența și unitatea în interpretarea dreptului Uniunii”⁴⁰.

51. În acest cadru, „revine instanțelor naționale și Curții obligația de a garanta deplina aplicare a dreptului Uniunii în toate statele membre, precum și protecția jurisdicțională a drepturilor conferite justițiabililor de dreptul menționat”⁴¹.

52. Misiunea Curții constă în a „asigur[a] respectarea dreptului în interpretarea și aplicarea tratatelor”, conform celor prevăzute la articolul 19 alineatul (1) TUE. Această funcție a Curții implică responsabilitatea „de a asigura respectarea autonomiei ordinii juridice a Uniunii astfel cum a fost instituită de tratate”⁴².

36 A se vedea Avizul 2/15 (punctul 243).

37 A se vedea Avizul 2/15 (punctele 78-109).

38 A se vedea Avizul 2/15 (punctul 293).

39 Avizul 2/15 (punctul 292).

40 A se vedea Avizul 2/13 (punctul 174).

41 A se vedea Avizul 2/13 (punctul 175 și jurisprudența citată).

42 Avizul 1/09 (punctul 67).

53. În Avizul 1/09, Curtea a subliniat că împarte această responsabilitate cu instanțele naționale. Într-adevăr, Curtea a afirmat că, „[a]stfel cum rezultă din articolul 19 alineatul (1) TUE, Curtea și instanțele statelor membre asigură respectarea acestei ordini juridice și a sistemului jurisdicțional al Uniunii”⁴³.

54. Curtea se întemeiază de asemenea pe articolul 4 alineatul (3) TUE pentru a arăta că „revine statelor membre, în special în temeiul principiului cooperării loiale, prevăzut la articolul 4 alineatul (3) primul paragraf TUE, obligația de a asigura aplicarea și respectarea dreptului Uniunii pe teritoriile lor respective”⁴⁴.

55. Curtea a subliniat de asemenea că „instanța națională îndeplinește în colaborare cu Curtea funcția care le este atribuită în comun în scopul de a garanta respectarea legalității în aplicarea și în interpretarea tratatelor”⁴⁵.

56. În special, „cheia de boltă a sistemului jurisdicțional astfel conceput o constituie procedura trimerii preliminare prevăzută la articolul 267 TFUE, care, prin instituirea unui dialog de la instanță la instanță tocmai între Curte și instanțele din statele membre, are drept scop asigurarea unității de interpretare a dreptului Uniunii [...], permițând astfel asigurarea coerenței acestuia, a efectului său deplin și a autonomiei sale, precum și, în ultimă instanță, a caracterului propriu al dreptului instituit de tratate”⁴⁶.

57. Astfel, Curtea a afirmat cu fermitate „importanța, pentru a garanta structura constituțională a sistemului [juridic al Uniunii], a cooperării dintre instanța Uniunii și instanțele naționale ale statelor membre”⁴⁷.

58. Această relație specială între Curte și instanțele naționale, marcată de un dialog constant, constituie în același timp expresia și protejarea ordinii juridice specifice care este cea a Uniunii. Acesta este motivul pentru care Curtea urmărește să protejeze această relație de orice element care ar fi de natură să o afecteze.

59. Astfel, subliniem de la bun început că păstrarea autonomiei ordinii juridice a Uniunii nu este sinonimă cu autarhia⁴⁸. Aceasta impune numai să nu fie afectată integritatea acestei ordini juridice, care se întemeiază într-o mare măsură pe competența Curții de a declara, în ultimul rând, care este dreptul Uniunii și pe colaborarea pe care o are în acest scop cu instanțele statele membre.

43 Avizul 1/09 (punctul 66). A se vedea de asemenea Hotărârea din 27 februarie 2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses (C-64/16, EU:C:2018:117, punctul 32 și jurisprudența citată).

44 A se vedea în special Avizul 2/13 (punctul 173 și jurisprudența citată). A se vedea de asemenea Hotărârea din 27 februarie 2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses (C-64/16, EU:C:2018:117, punctul 34 și jurisprudența citată).

45 Avizul 1/09 (punctul 69). A se vedea de asemenea Hotărârea din 27 februarie 2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses (C-64/16, EU:C:2018:117, punctul 33 și jurisprudența citată).

46 A se vedea Avizul 2/13 (punctul 176 și jurisprudența citată).

47 Simon, D., „Avis négatif sur le projet de création d'une juridiction des brevets”, *Europe*, nr. 5, LexisNexis, Paris, 2011, p. 4-7, punctul 20.

48 A se vedea Lenaerts, K., „Les fondements constitutionnels de l'Union européenne dans leur rapport avec le droit international”, *La Cour de justice de l'Union européenne sous la présidence de Vassilios Skouris (2003-2015): Liber amicorum Vassilios Skouris*, Bruylant, Bruxelles, 2015, p. 367-385, care arată că „autonomia constituțională a Uniunii nu conține, printre trăsăturile sale caracteristice, o vocație spre izolare” (p. 369).

2. Condițiile de creare a unui mecanism specific de soluționare a litigiilor prin acordurile internaționale încheiate de Uniune

60. Potrivit unei jurisprudențe constante, acordurile internaționale încheiate de Uniune în temeiul dispozițiilor tratatelor constituie, în ceea ce o privește, acte adoptate de instituțiile sale⁴⁹. În acest temei, astfel de acorduri fac parte integrantă, începând de la intrarea lor în vigoare, din ordinea juridică a Uniunii⁵⁰. În temeiul articolului 216 alineatul (2) TFUE, „[a]cordurile încheiate de Uniune sunt obligatorii pentru instituțiile Uniunii și pentru statele membre”. Prin urmare, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, „aceste acorduri primează în raport cu textele de drept [...] derivat [al Uniunii]”⁵¹. Din momentul în care va intra în vigoare, CETA va fi, așadar, integrat automat în ordinea juridică a Uniunii, din care va face parte asemenea altor surse normative ale Uniunii⁵².

61. În plus, din articolul 19 alineatul (3) litera (b) TUE și din articolul 267 primul paragraf litera (b) TFUE rezultă că „Curtea este competentă să se pronunțe cu titlu preliminar cu privire la interpretarea și la validitatea actelor adoptate de instituțiile Uniunii, fără nicio excepție”⁵³, ceea ce include acordurile internaționale încheiate de Uniune. De asemenea, Curtea este competentă „să se pronunțe cu privire la interpretarea deciziilor adoptate de organul instituit prin acord, responsabil de punerea sa în aplicare”⁵⁴.

62. Astfel, trebuie amintit de la bun început că aplicabilitatea în fața instanței Uniunii sau în fața instanțelor naționale a acordurilor încheiate de Uniune poate cunoaște anumite limite, în special atunci când Curtea consideră că aceste acorduri nu conferă justițiabililor drepturi pe care le pot invoca în justiție. În această privință, Curtea este chemată să examineze natura și economia acordului internațional în discuție și să verifice dacă, în ceea ce privește conținutul, dispozițiile acestui acord sunt necondiționate și suficient de precise⁵⁵.

63. În ceea ce privește CETA, orice examinare de către Curte a aspectului dacă acest acord este sau nu este de natură să producă un efect direct este inutilă în măsura în care articolul 30.6 din acordul respectiv exprimă voința expresă a părților de a refuza acest efect. Acest articol prevede astfel, la alineatul (1), că CETA nu poate fi invocat „direct [...] în sistemele juridice interne ale părților”⁵⁶. Rezultă că, deși va face parte integrantă din ordinea juridică a Uniunii atunci când va fi intrat în vigoare, acordul preconizat nu va beneficia de o invocabilitate directă în cadrul acesteia. Nici instanțele Uniunii, nici instanțele statelor membre nu vor putea, așadar, aplica direct acest acord în litigiile cu care vor fi sesizate. În consecință, este vorba despre două sisteme juridice care coexistă și ale căror interferențe au fost limitate în mod voluntar.

49 A se vedea în special Hotărârea din 27 februarie 2018, Western Sahara Campaign UK (C-266/16, EU:C:2018:118, punctul 45 și jurisprudența citată).

50 A se vedea în special Hotărârea din 27 februarie 2018, Western Sahara Campaign UK (C-266/16, EU:C:2018:118, punctul 46 și jurisprudența citată).

51 A se vedea în special Hotărârea din 10 ianuarie 2006, IATA și ELFAA (C-344/04, EU:C:2006:10, punctul 35 și jurisprudența citată).

52 A se vedea, cu privire la această problemă, Lenaerts, K., „Droit international et monisme de l'ordre juridique de l'Union”, *Revue de la Faculté de droit de l'Université de Liège*, nr. 4, Larcier, Bruxelles, 2010, p. 505-519.

53 A se vedea în special Hotărârea din 27 februarie 2018, Western Sahara Campaign UK (C-266/16, EU:C:2018:118, punctul 44 și jurisprudența citată).

54 A se vedea în special Hotărârea din 20 septembrie 1990, Sevince (C-192/89, EU:C:1990:322, punctul 10 și jurisprudența citată). În opinia Curții, aceasta trebuie să fie situația cu atât mai mult cu cât articolul 267 TFUE are rolul de a asigura aplicarea uniformă în Uniune a tuturor dispozițiilor care fac parte din ordinea juridică a Uniunii, cu scopul de a se evita ca efectele lor să varieze în funcție de interpretarea care le este dată în diferite state membre (punctul 11 și jurisprudența citată).

55 A se vedea în special Hotărârea din 3 iunie 2008, Intertanko și alții (C-308/06, EU:C:2008:312, punctul 45 și jurisprudența citată).

56 A se vedea de asemenea articolul 30.6 alineatul (2) din CETA, care prevede că „[o] parte nu prevede un drept de acțiune în conformitate cu dreptul său intern împotriva celeilalte părți, pe motiv că o măsură a celeilalte părți este incompatibilă cu prezentul acord”.

64. Pentru un acord internațional încheiat de Uniune, a face parte integrantă din ordinea juridică a acesteia presupune ca dispozițiile acestui acord să fie pe deplin compatibile cu dispozițiile tratatelor și cu principiile constituționale care decurg din acestea⁵⁷. Pentru ca autonomia constituțională a ordinii juridice a Uniunii să fie respectată, trebuie, prin urmare, ca acordurile internaționale pe care aceasta din urmă le încheie cu state terțe să nu aducă atingere echilibrului delicat dintre „filiția internațională și specificitatea dreptului Uniunii”⁵⁸.

65. În această privință, Curtea a statuat în mai multe rânduri că „un acord internațional care prevede crearea unei instanțe care are sarcina să interpreteze dispozițiile acestuia și ale cărei decizii sunt obligatorii pentru instituții, inclusiv pentru Curte, nu este, în principiu, incompatibil cu dreptul Uniunii”⁵⁹. Astfel, în opinia Curții, „competența Uniunii în materie de relații internaționale și capacitatea acesteia de a încheia acorduri internaționale implică în mod necesar posibilitatea de a se supune deciziilor unei instanțe create sau desemnate în temeiul unor asemenea acorduri, în măsura în care se referă la interpretarea și la aplicarea dispozițiilor acestora”⁶⁰. În Avizul 2/15, Curtea a indicat că, totodată, competența Uniunii de a încheia acorduri internaționale include în mod necesar posibilitatea de a se supune deciziilor „unui organ care, deși nu este în mod formal o instanță, îndeplinește în esență funcții jurisdicționale”⁶¹.

66. Cu toate acestea, Curtea a precizat că „un acord internațional nu poate produce efecte cu privire la propriile competențe decât dacă cerințele esențiale privind menținerea naturii acestora sunt îndeplinite și dacă, așadar, nu se aduce atingere autonomiei ordinii juridice a Uniunii”⁶².

67. În opinia Curții, „păstrarea autonomiei ordinii juridice [a Uniunii] presupune, pe de o parte, ca competențele [Uniunii] și ale instituțiilor sale, astfel cum au fost concepute în tratate, să nu fie denaturate”⁶³. Aceasta implică, pe de altă parte, ca mecanismul de soluționare a litigiilor în cauză să nu aibă „ca efect faptul de a impune [Uniunii] și instituțiilor sale, în exercitarea competențelor lor interne, o anumită interpretare a normelor [dreptului Uniunii]”⁶⁴.

68. În special, în Avizul său 2/13, Curtea a arătat că „intervenția organelor investite de [Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale⁶⁵] cu competențe decizionale, astfel cum este prevăzută în acordul preconizat, nu trebuie să aibă drept efect faptul de a impune Uniunii și instituțiilor sale, în exercitarea competențelor lor interne, o anumită interpretare a normelor dreptului Uniunii”⁶⁶.

69. Astfel cum a indicat Curtea în Avizul 1/09, aceasta a putut emite avize favorabile instituirii, prin acorduri internaționale, a unor sisteme jurisdicționale care vizau în esență soluționarea litigiilor privind interpretarea sau aplicarea dispozițiilor în sine ale acordurilor internaționale în discuție și care nu afectau competențele instanțelor statelor membre privind interpretarea și aplicarea dreptului Uniunii și nici posibilitatea sau chiar obligația acestora din urmă de a sesiza Curtea cu titlu preliminar

57 A se vedea în acest sens Hotărârea din 27 februarie 2018, *Western Sahara Campaign UK* (C-266/16, EU:C:2018:118, punctul 46 și jurisprudența citată).

58 A se vedea *Lenaerts, K.*, „Droit international et monisme de l'ordre juridique de l'Union”, *op. cit.*, în special p. 506.

59 A se vedea în special Avizul 2/13 (punctul 182 și jurisprudența citată).

60 *Ibidem*.

61 Avizul 2/15 (punctul 299).

62 A se vedea în special Avizul 2/13 (punctul 183 și jurisprudența citată).

63 A se vedea în special Avizul 1/00 (Acordul privind instituirea unui spațiu aerian european comun) din 18 aprilie 2002 (EU:C:2002:231, punctul 12 și jurisprudența citată), denumit în continuare „Avizul 1/00”.

64 A se vedea în special Avizul 1/00 (punctul 13 și jurisprudența citată).

65 Semnată la Roma la 4 noiembrie 1950, denumită în continuare „CEDO”.

66 A se vedea Avizul 2/13 (punctul 184 și jurisprudența citată). În Avizul 1/92 (Acordul SEE – II) din 10 aprilie 1992 (EU:C:1992:189), Curtea a considerat de asemenea că păstrarea autonomiei dreptului Uniunii implică faptul că organele instituite prin acordul internațional în cauză nu pot nesocoti caracterul obligatoriu al deciziilor Curții în ordinea juridică a Uniunii, nici afecta jurisprudența Curții (punctele 22-24). Acest principiu constituie, în opinia Curții, „o garanție esențială necesară pentru autonomia ordinii juridice [a Uniunii]” (punctul 24).

și competența acesteia de a răspunde unor astfel de sesizări⁶⁷. În schimb, Curtea s-a opus creării unei instanțe internaționale chemate să interpreteze și să aplice nu numai dispozițiile acordului prin care era instituită, ci și alte instrumente de drept al Uniunii, și care poate fi chemată să soluționeze un litigiu aflat pe rolul său din perspectiva drepturilor fundamentale și a principiilor generale ale dreptului Uniunii sau chiar să examineze validitatea unui act al Uniunii⁶⁸.

70. Prin urmare, trebuie să se examineze dacă competența pe care secțiunea F din capitolul 8 din CETA o conferă tribunalului CETA pentru interpretarea și aplicarea dispozițiilor sale ar putea conduce la faptul de a impune instituțiilor Uniunii și în special Curții o anumită interpretare a normelor dreptului Uniunii în exercitarea competențelor atribuite acestora prin tratate. În special, secțiunea F din capitolul 8 din CETA aduce atingere „principiul[ui] competenței exclusive a Curții în interpretarea definitivă a dreptului Uniunii”⁶⁹?

71. Înainte de a intra în miezul acestei problematici, considerăm că trebuie în prealabil să se explice motivele pentru care cerința reciprocității în protecția acordată investitorilor fiecărei părți contractante trebuie să fie luată în considerare în cadrul examinării aspectului dacă secțiunea F din capitolul 8 din CETA aduce atingere autonomiei ordinii juridice a Uniunii.

3. Cerința reciprocității în protecția acordată investitorilor fiecărei părți contractante

72. Atunci când o investiție este efectuată de o persoană fizică sau juridică într-un stat membru al Uniunii, această investiție este supusă aplicării dreptului acestui stat, din care dreptul Uniunii face parte integrantă. În cazul unei contestații privind aplicarea acestui drept, instanțele respectivului stat vor trebui să soluționeze litigiul pe baza dreptului pe care au misiunea de a-l respecta, dacă este cazul după ce au sesizat Curtea cu o trimitere preliminară. Prin sesizarea unei instanțe naționale, investitorul poate urmări să obțină anularea unei măsuri naționale și/sau obținerea de despăgubiri.

73. Astfel, orice societate canadiană care investește într-un stat membru al Uniunii este, în ceea ce privește aceste investiții, sub incidența dreptului acestui stat membru, care include dreptul Uniunii. Este evident că un investitor dintr-un stat terț care dorește să investească într-un stat membru va avea la dispoziție un corpus normativ de protecție a acestei investiții, precum și căi de atac pentru a-și valorifica pretențiile. Fără a da lecții sau a face un proces de rea-intenție partenerilor comerciali ai Uniunii, nu se poate considera totuși că investitorii Uniunii vor dispune, în statele terțe cu care Uniunea urmărește să dezvolte relații în materie de investiții, de un nivel echivalent de protecție din punct de vedere material și procedural. Acesta este motivul pentru care Uniunea trebuie, pentru a desfășura politica sa comercială, să negocieze cu aceste state terțe, pe bază de reciprocitate, norme materiale și procedurale de protecție a investițiilor care se efectuează între cele două părți contractante.

74. În consecință, existența unor standarde de protecție diferite în legislațiile interne ale părților contractante face necesară încheierea unui acord bilateral care să le permită investitorilor fiecărei părți contractante să obțină aceeași protecție atunci când efectuează o investiție pe teritoriul celeilalte părți.

⁶⁷ A se vedea Avizul 1/09 (punctul 77).

⁶⁸ A se vedea Avizul 1/09 (punctul 78).

⁶⁹ Avizul 2/13 (punctul 246).

75. CETA a fost negociat pe bază de reciprocitate între părțile contractante. Acest acord urmărește astfel să acorde investitorilor fiecareia dintre aceste părți o protecție materială și procedurală echivalentă. Prin urmare, acest tip de acorduri urmărește ca întreprinderile Uniunii care investesc în țări terțe, pe de o parte, și întreprinderile din țări terțe care investesc în Uniune, pe de altă parte, să opereze pe picior de egalitate. Din această perspectivă, este, așadar, necesar ca standardele materiale și procedurale de protecție de care beneficiază întreprinderile Uniunii care investesc în țări terțe să fie echivalente cu cele de care beneficiază întreprinderile din state terțe care investesc în Uniune.

76. Mai precis, teama investitorilor străini de a fi dezavantajați în raport cu investitorii naționali atunci când sesizează instanțele naționale se reflectă astfel în acordarea reciprocă a posibilității de a avea acces la un mecanism specific de soluționare a litigiilor.

77. În această privință, trebuie să se sublinieze că reciprocitatea trebuie analizată ca unul dintre principiile directe ale raporturilor externe ale Uniunii⁷⁰. Aplicarea reciprocității în cazul raporturilor convenționale externe ale Uniunii se justifică prin faptul că, în calitate de subiect de drept internațional, Uniunea este supusă normelor de drept internațional de care este legată în mod voluntar, din care obligația de reciprocitate face parte integrantă⁷¹.

78. Întrucât CETA se întemeiază pe o cerință de protecție reciprocă a investitorilor fiecarei părți contractante, negociatorii acestui acord au considerat că era necesar să includă în acordul respectiv dispoziții, precum cele din secțiunile C și D din capitolul 8 din CETA, care obligă fiecare dintre părțile contractante să acorde investitorilor celeilalte părți o protecție adecvată și echivalentă. O asemenea examinare a reciprocității a fost luată în considerare de către Curte în Avizul 2/15 atunci când a indicat că, „având în vedere faptul că libera circulație a capitalurilor și a plăților între statele membre și statele terțe, prevăzută la articolul 63 TFUE, nu este opozabilă în mod formal statelor terțe, încheierea unor acorduri internaționale care contribuie la instituirea acestei libere circulații pe bază de reciprocitate poate fi calificată drept necesară pentru realizarea pe deplin a acestei libere circulații, care este unul dintre obiectivele titlului IV («Libera circulație a persoanelor, a serviciilor și a capitalurilor») din partea a treia («Politicile și acțiunile interne ale Uniunii») din Tratatul FUE”⁷².

79. Astfel cum a arătat Comisia în nota sa de sinteză din 5 mai 2015⁷³, „[d]at fiind [că Uniunea] asigură un nivel ridicat de promovare și de protecție a investițiilor pe teritoriul său, [aceasta] urmărește în mod obligatoriu să obțină garanții comparabile, fiabile și eficiente, în ceea ce privește investițiile și investitorii europeni în străinătate”⁷⁴.

80. Prin urmare, capacitatea Uniunii de a promova și de a favoriza activitatea investitorilor Uniunii în state terțe și de a atrage investitori străini pe teritoriul său depinde în mare măsură de încheierea de acorduri cu state terțe pentru a prevedea o protecție adecvată și reciprocă a acestor investiții.

81. Adoptarea, în cadrul unui acord internațional între, pe de o parte, Uniune și statele sale membre și, pe de altă parte, un stat terț, pe bază de reciprocitate, a unor standarde de protecție materială și procedurală în materie de investiții se explică prin faptul că relațiile dintre aceste părți contractante nu se bazează pe încredere reciprocă, contrar celor care prevalează pentru relațiile dintre statele membre.

70 A se vedea Dero, D., *La réciprocité et le droit des Communautés et de l'Union européennes*, Bruylant, Bruxelles, 2006, p. 227.

71 A se vedea Dero, D., *op. cit.*, p. 230.

72 Avizul 2/15 (punctul 240).

73 A se vedea nota de subsol 5 din prezentele concluzii.

74 A se vedea p. 1 din această notă de sinteză.

82. Astfel cum a amintit Curtea recent în Hotărârea din 6 martie 2018, Achmea⁷⁵, „[d]reptul Uniunii se întemeiază astfel pe premisa fundamentală potrivit căreia fiecare stat membru împărtășește cu toate celelalte state membre și recunoaște că acestea împărtășesc cu el o serie de valori comune pe care se întemeiază Uniunea, după cum se precizează la articolul 2 TUE. Această premisă implică și justifică existența încrederii reciproce dintre statele membre în recunoașterea acestor valori și, așadar, în respectarea dreptului Uniunii care le pune în aplicare”⁷⁶. Or, relațiile pe care Uniunea le stabilește cu state terțe nu se întemeiază pe o asemenea premisă. Prin urmare, instituțiile Uniunii, atunci când negociază un acord precum CETA, urmăresc să garanteze că investitorii Uniunii vor dispune în statele terțe de același nivel de protecție ca și cel pe care Uniunea și statele sale membre îl oferă investitorilor străini. În acest sens, se urmărește o reciprocitate pe baza unui standard de protecție liber negociat între părțile contractante, cu scopul de a se înțelege cu privire la normele de protecție pe care sunt pregătite să le acorde reciproc investitorilor proveniți din fiecare dintre aceste două părți.

83. Definirea unor asemenea norme de protecție a investițiilor străine necesită de asemenea să se determine natura și modalitățile de funcționare a mecanismului de soluționare a litigiilor, care va permite să se garanteze respectarea acestor norme.

84. Astfel, niciuna dintre părțile contractante nu are în mod necesar încredere în sistemul jurisdicțional al celeilalte părți pentru a asigura respectarea normelor convenite în acord. Prin urmare, este necesar ca aceste două părți să convină cu privire la un mecanism neutru de soluționare a litigiilor care, prin caracteristicile sale, va câștiga încrederea lor, precum și pe cea a investitorilor. Prin liniștirea investitorilor străini în ceea ce privește protecția investițiilor lor, statul-gazdă va fi în măsură să atragă noi investiții. Or, acesta este obiectivul principal al acordurilor în materie de investiții. Din acest punct de vedere, instituirea unui mecanism de soluționare a litigiilor poate apărea ca fiind piatra de temelie a sistemului de protecție instituit.

85. Reflectarea asupra aspectului dacă autonomia dreptului Uniunii este suficient de protejată prin CETA nu poate fi, așadar, efectuată fără luarea în considerare a acestei dimensiuni reciproce a protecției materiale și procedurale urmărite⁷⁷.

86. În contextul acestui proces de reflecție, împrejurarea că cealaltă parte contractantă la acordul preconizat este Canada, despre al cărei sistem judiciar se presupune că prezintă garanții suficiente, nu este în opinia noastră decisivă, deoarece este vorba, în realitate, despre un mecanism-tip care are vocația de a fi inclus în acorduri internaționale cu state terțe care ar putea să nu prezinte aceleași garanții. Astfel, analiza nu ar trebui să varieze în funcție de statul terț în cauză, deoarece este în joc definirea unui model care să fie conform cu principiile de structurare a ordinii juridice a Uniunii și care, în același timp, să fie aplicat în toate acordurile comerciale dintre Uniune și statele terțe. În orice caz, s-a constatat în cadrul prezentei proceduri că există divergențe în ceea ce privește protecția materială acordată investitorilor străini în fiecare dintre părțile contractante⁷⁸.

87. Din considerațiile care precedă rezultă că, presupunând că, din punctul de vedere al Uniunii, poate părea inutil să se prevadă într-un acord internațional în materie de investiții standarde de protecție a investitorilor care ar putea, în anumite privințe, să se suprapună cu standarde în vigoare în dreptul Uniunii și să determine repunerea în discuție, pe cale de consecință, a instituirii unui mecanism specific de soluționare a diferendelor, trebuie să se sublinieze că un asemenea raționament nu ține seama de faptul că nu există în mod necesar o simetrie între nivelul de protecție atât materială, cât și procedurală existent în cadrul Uniunii și în statele terțe cu care Uniunea urmărește să își dezvolte

75 C-284/16, EU:C:2018:158, denumită în continuare „Hotărârea Achmea”.

76 Hotărârea Achmea (punctul 34 și jurisprudența citată).

77 Astfel, după cum arată Dero, D., *op. cit.* (p. 287), reciprocitatea „se află în centrul unei dialectici între autonomizarea și subordonarea dreptului [Uniunii] în raport cu dreptul internațional”.

78 Astfel cum a indicat Comisia în ședință și după cum au arătat mai multe state membre, dreptul celeilalte părți contractante, în speță dreptul canadian, nu oferă în mod necesar o protecție adecvată investitorilor europeni în materie de discriminare sau de expropriere.

relațiile în materie de investiții. Tocmai această asimetrie potențială face necesară negocierea unui standard comun de protecție materială și procedurală, singurul în măsură să garanteze reciprocitatea în aplicarea acordului în discuție și să asigure investitorilor din Uniune o protecție eficientă și uniformă atunci când efectuează operațiuni de investiții în state terțe.

88. Contrar celor susținute uneori, instituirea unui mecanism de soluționare a litigiilor precum cel supus examinării nu constituie, în opinia noastră, o repunere în discuție a sistemului jurisdicțional al Uniunii și al statelor sale membre și nici a capacității acestui sistem de a soluționa în mod eficient, independent și imparțial acțiunile investitorilor străini. Prin instituirea unui asemenea mecanism în cadrul relațiilor sale bilaterale în materie de investiții, Uniunea urmărește să răspundă unei cereri de neutralitate și de specialitate în soluționarea litigiilor dintre investitori și stat, în legătură cu care nu trebuie pierdut din vedere faptul că de aceasta vor beneficia și investitorii europeni atunci când efectuează operațiuni într-un stat terț.

89. Pentru a se pronunța asupra compatibilității mecanismului de soluționare a litigiilor prevăzut în secțiunea F din capitolul 8 din CETA cu dreptul primar al Uniunii, trebuie să se extindă, așadar, punctul de vedere și să se țină seama de necesitatea de a proteja investitorii Uniunii atunci când efectuează operațiuni în state terțe.

90. O abordare din această perspectivă este de asemenea de natură să slăbească în mod semnificativ argumentul potrivit căruia ar exista într-o mare măsură o suprapunere între standardele de protecție a investițiilor cuprinse în dreptul Uniunii și cele prevăzute de CETA, ceea ce ar face inutilă punerea în aplicare a unui mecanism de soluționare a litigiilor care să se adauge la acțiunile posibile în fața instanțelor Uniunii și ale statelor membre.

4. Un mecanism în concordanță cu lipsa efectului direct al CETA

91. Amintim că Curtea a statuat deja că „instituțiile Uniunii competente pentru a negocia și a încheia un [acord încheiat de aceasta cu state terțe] sunt libere să stabilească împreună cu statele terțe vizate efectele pe care dispozițiile acestui acord trebuie să le producă în ordinea internă a părților contractante”⁷⁹. Astfel cum arată Comisia în observațiile sale, în practică toate acordurile de liber schimb recent încheiate de Uniune exclud în mod expres efectul lor direct. Principalul motiv pentru a exclude efectul direct al acestor acorduri este de a asigura o reciprocitate efectivă între părți, într-un mod coerent cu obiectivele politicii comerciale comune.

92. În ceea ce privește invocabilitatea Acordului de instituire a Organizației Mondiale a Comerțului (OMC), semnat la Marrakech la 15 aprilie 1994, precum și a acordurilor care figurează în anexele 1-3 la acest acord (denumite în continuare, împreună, „acordurile OMC”)⁸⁰ în fața instanței Uniunii pentru a controla conformitatea dreptului Uniunii cu aceste acorduri, Curtea a adoptat, pentru a exclude, în principiu, o asemenea invocabilitate⁸¹, un raționament care să țină seama de cerința „reciprocității”, pentru a nu „lipsi [...] organel[e] legislative sau executive ale Uniunii de marja de manevră de care beneficiază organele similare ale partenerilor comerciali ai Uniunii”⁸². În această privință, Curtea ține seama, pentru a-și adopta propria poziție, de cea adoptată de acești parteneri cu privire la problema invocabilității directe a acordurilor OMC, subliniind că „unele părți contractante, printre care se

79 A se vedea în special Hotărârea din 13 ianuarie 2015, Consiliul și Comisia/Stichting Natuur en Milieu și Pesticide Action Network Europe (C-404/12 P și C-405/12 P, EU:C:2015:5, punctul 45 și jurisprudența citată).

80 Acorduri aprobate prin Decizia 94/800/CE a Consiliului din 22 decembrie 1994 privind încheierea, în numele Comunității Europene, referitor la domeniile de competență sa, a acordurilor obținute în cadrul negocierilor comerciale multilaterale din Runda Uruguay (1986-1994) (JO 1994, L 336, p. 1, Ediție specială, 11/vol. 10, p. 3).

81 A se vedea în special Hotărârea din 4 februarie 2016, C & J Clark International și Puma (C-659/13 și C-34/14, EU:C:2016:74), în care Curtea a amintit că, „având în vedere natura și economia lor, acordurile OMC nu figurează, în principiu, printre normele în raport cu care poate fi controlată legalitatea actelor instituțiilor Uniunii” (punctul 85). Curtea a extins această concluzie la deciziile și la recomandările organului de soluționare a litigiilor din cadrul OMC (OSL) (punctele 94-96).

82 *Ibidem*, punctul 86 și jurisprudența citată.

numără partenerii cei mai importanți ai Uniunii din punct de vedere comercial, au conchis, în lumina obiectului și a scopului acordurilor OMC, că acestea nu figurează printre normele în raport cu care organele lor jurisdicționale controlează legalitatea normelor lor de drept intern”⁸³. Curtea subliniază că, „[d]acă ar fi admisă, o astfel de lipsă de reciprocitate ar risca să conducă la un dezechilibru în aplicarea acordurilor OMC”⁸⁴. Astfel, soluția reținută face dovada intenției Curții, dintr-o preocupare de păstrare a reciprocității în aplicarea acordului, de a nu dezavantaja Uniunea în raport cu partenerii săi comerciali cei mai importanți, păstrând astfel poziția Uniunii pe scena internațională⁸⁵.

93. Astfel cum am arătat anterior, părțile contractante au ales să refuze în mod expres să recunoască CETA un efect direct⁸⁶.

94. Pentru a se păstra echilibrul între părțile contractante în aplicarea acestui acord și, prin urmare, pentru a se menține reciprocitatea în punerea în aplicare a angajamentelor contractate între ele, aceste părți au decis să instituie un mecanism specific de soluționare a litigiilor dintre investitori și state. Excluderea efectului direct al acordului menționat consolidează, așadar, utilitatea unui asemenea mecanism. Întrucât instanțele interne ale fiecăreia dintre părțile respective nu au misiunea de a aplica standardele de protecție definite în CETA, este coerent să se prevadă un mecanism de soluționare a litigiilor care să se situeze în afara sistemului jurisdicțional intern al părților contractante.

5. Hotărârea Achmea nu afectează compatibilitatea ICS cu cerința autonomiei ordinii juridice a Uniunii

95. În cauza în care s-a pronunțat această hotărâre, Curtea a fost invitată să declare dacă articolele 267 și 344 TFUE trebuie interpretate în sensul că se opun unei dispoziții cuprinse într-un acord internațional încheiat între statele membre, precum articolul 8 din Acordul privind promovarea și protecția reciprocă a investițiilor între Regatul Țărilor de Jos și Republica Federală Cehă și Slovacă (denumit în continuare „TBI”), potrivit căreia un investitor din unul dintre aceste state membre, în cazul unui litigiu referitor la investiții în celălalt stat membru, poate introduce o procedură împotriva acestui din urmă stat membru în fața unui tribunal arbitral, a cărui competență acest stat membru s-a obligat să o accepte.

96. În Hotărârea Achmea, Curtea a dat un răspuns afirmativ la această întrebare.

97. Pentru a ajunge la soluția respectivă, aceasta a început prin a aminti că, potrivit unei jurisprudențe constante, „un acord internațional nu poate să aducă atingere ordinii competențelor stabilite prin tratate și, prin urmare, autonomiei sistemului juridic al Uniunii, a căror respectare o asigură Curtea. Acest principiu este înscris în special în cuprinsul articolului 344 TFUE, potrivit căruia statele membre se angajează să nu supună un diferend cu privire la interpretarea sau la aplicarea tratatelor unui alt mod de soluționare decât cele prevăzute de acestea”⁸⁷.

83 *Ibidem*. Curtea demonstrează astfel că „reciprocitatea în aplicarea unui acord poate condiționa efectul direct al dispozițiilor sale” (a se vedea Dero, D., *op. cit.*, p. 496).

84 *Ibidem*.

85 A se vedea Dero, D., *op. cit.*, p. 499.

86 A se vedea articolul 30.6 alineatul (1) din CETA.

87 Hotărârea Achmea (punctul 32 și jurisprudența citată).

98. Curtea a insistat în continuare asupra faptului că relațiile dintre statele membre sunt reglementate de principiul încrederii reciproce în ceea ce privește respectarea dreptului Uniunii și că, în acest context, „revine statelor membre, în special în temeiul principiului cooperării loiale, prevăzut la articolul 4 alineatul (3) primul paragraf TUE, obligația de a asigura aplicarea și respectarea dreptului Uniunii pe teritoriile lor respective și de a adopta, în acest scop, orice măsură generală sau specială pentru asigurarea îndeplinirii obligațiilor care decurg din tratate sau care rezultă din actele instituțiilor Uniunii”⁸⁸.

99. După ce a subliniat rolul fundamental pe care articolul 19 TUE îl atribuie instanțelor naționale și Curții pentru „a garanta deplina aplicare a dreptului Uniunii în toate statele membre, precum și protecția jurisdicțională a drepturilor conferite justițiabililor de dreptul menționat”⁸⁹ și a pus accentul pe faptul că „cheia de boltă a sistemului jurisdicțional astfel conceput o constituie procedura trimiterii preliminare prevăzută la articolul 267 TFUE”⁹⁰, Curtea a examinat caracteristicile mecanismului de soluționare a litigiilor instituit prin TBI.

100. În această privință, Curtea a constatat, în primul rând, că tribunalul arbitral vizat la articolul 8 din TBI era chemat, dacă este cazul, „să interpreteze sau chiar să aplice dreptul Uniunii și, în special, dispozițiile privind libertățile fundamentale, printre care se numără libertatea de stabilire și libera circulație a capitalurilor”⁹¹. În al doilea rând, în opinia Curții, un tribunal de acest tip „nu poate fi considerat o «instanță dintr-un stat membru», în sensul articolului 267 TFUE, și, prin urmare, nu este abilitat să sesizeze Curtea cu titlu preliminar”⁹². În al treilea rând, Curtea a ținut seama de faptul că hotărârea arbitrală pronunțată de un astfel de tribunal nu este supusă în mod sistematic și complet controlului unui instanței dintr-un stat membru⁹³, astfel încât nu se garantează „că problemele de drept al Uniunii pe care acest tribunal ar putea fi chemat să le soluționeze pot fi eventual supuse Curții în cadrul unei trimerii preliminare”⁹⁴.

101. Cu privire la acest din urmă aspect, Curtea a făcut o distincție între procedura de arbitraj comercial, care își are originea în autonomia de voință a părților în cauză, și procedura de arbitraj dintre un investitor și un stat membru care rezultă dintr-un tratat încheiat între state membre.

102. În ceea ce privește procedurile de arbitraj comercial, care se stabilesc potrivit voinței exprese a părților, Curtea a statuat în Hotărârea din 1 iunie 1999, *Eco Swiss*⁹⁵, și în Hotărârea din 26 octombrie 2006, *Mostaza Claro*⁹⁶, că „cerințele privind eficacitatea procedurii arbitrale justifică faptul ca controlul hotărârilor arbitrale exercitat de instanțele din statele membre să aibă un caracter limitat, cu condiția ca dispozițiile fundamentale ale dreptului Uniunii să poată să fie examinate în cadrul acestui control și, dacă este cazul, să facă obiectul unei trimerii preliminare în fața Curții”⁹⁷.

103. În schimb, în opinia Curții, asemenea considerații nu se aplică unei proceduri de arbitraj precum cea vizată la articolul 8 din TBI, în măsura în care „rezultă dintr-un tratat prin care unele state membre consimt să scoată de sub competența propriilor instanțe și, prin urmare, din sistemul de căi de atac jurisdicționale pe care articolul 19 alineatul (1) al doilea paragraf TUE le impune să îl

88 Hotărârea *Achmea* (punctul 34 și jurisprudența citată).

89 Hotărârea *Achmea* (punctul 36 și jurisprudența citată).

90 Hotărârea *Achmea* (punctul 37 și jurisprudența citată).

91 Hotărârea *Achmea* (punctul 42).

92 Hotărârea *Achmea* (punctul 49).

93 Astfel, „un astfel de control jurisdicțional nu poate fi exercitat de instanța menționată decât în măsura în care este permis de dreptul național” (punctul 53 din Hotărârea *Achmea*).

94 Hotărârea *Achmea* (punctul 50).

95 C-126/97, EU:C:1999:269 (punctele 35, 36 și 40).

96 C-168/05, EU:C:2006:675 (punctele 34-39).

97 Hotărârea *Achmea* (punctul 54).

stabilească în domeniile reglementate de dreptul Uniunii [...] litigii care pot privi aplicarea sau interpretarea acestui drept”⁹⁸. În opinia Curții, acest lucru este „susceptibil să excludă ca aceste litigii, chiar dacă ar putea privi interpretarea sau aplicarea dreptului Uniunii, să fie soluționate într-un mod care să garanteze deplina eficacitate a acestui drept”⁹⁹.

104. Prin urmare, Curtea a considerat că clauza de arbitraj care figurează în TBI în discuție aducea atingere autonomiei dreptului Uniunii¹⁰⁰. Astfel, două state membre conveniseră, prin intermediul unui acord bilateral în materie de investiții, să scoată dreptul Uniunii de sub competența propriilor instanțe și, prin urmare, din dialogul judiciar dintre aceste instanțe și Curte, ceea ce era de natură să aducă atingere uniformității și eficacității dreptului Uniunii.

105. Considerăm că soluția reținută de Curte a fost astfel determinată în principal de ideea că sistemul jurisdicțional al Uniunii, în măsura în care se întemeiază pe încrederea reciprocă dintre statele membre și pe cooperarea loială a acestora, este în sine incompatibil cu posibilitatea ca statele membre să instituie în relațiile lor bilaterale un mecanism paralel de soluționare a litigiilor care ar putea privi interpretarea și aplicarea dreptului Uniunii. În această măsură, articolul 344 TFUE a fost interpretat de Curte în sensul că se opune unui astfel de mecanism, dat fiind că împrejurarea că este vorba despre litigii între investitori și state nu constituie un obstacol în această privință. La acesta s-a adăugat articolul 267 TFUE, întrucât procedura trimiterii preliminare era în mod necesar afectată de aplicarea unui asemenea mecanism.

106. În opinia noastră, soluția reținută de Curte în Hotărârea Achmea nu poate fi transpusă în cazul examinării ICS, deoarece premisele care trebuie să orienteze raționamentul sunt diferite.

107. Astfel, am indicat deja că relațiile dintre părțile contractante precum, pe de o parte, Uniunea și statele sale membre și, pe de altă parte, Canada nu se întemeiază pe încredere reciprocă¹⁰¹ și acesta este, de altfel, motivul pentru care părțile respective urmăresc să definească, pe bază de reciprocitate, un standard de protecție materială și procedurală în acordul preconizat.

108. În această măsură, acordul respectiv nu ar putea aduce atingere principiului încrederii reciproce dintre statele membre¹⁰², nici principiului cooperării loiale pe care acestea sunt obligate să îl respecte.

109. Astfel, întrucât secțiunea F din capitolul 8 din CETA figurează într-un acord cu un stat terț, destinat să fie încheiat de Uniune și de statele sale membre, care reglementează relațiile dintre aceste părți contractante, iar nu relațiile reciproce dintre statele membre, raționamentul dezvoltat de Curte în Hotărârea Achmea în raport cu articolele 267 și 344 TFUE nu pare să se poată aplica în cazul ICS.

110. Adăugăm în această privință că, contrar situației care se regăsea în TBI în discuție în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Achmea, a cărui clauză privind legislația aplicabilă putea sugera că tribunalul arbitral în cauză avea competența de a judeca litigiile referitoare la interpretarea și la aplicarea dreptului Uniunii, CETA precizează în mod clar, astfel cum vom avea ocazia să dezvoltăm ulterior, că dreptul aplicabil în fața tribunalului CETA constă exclusiv în dispozițiile relevante ale acestui acord, astfel interpretate în conformitate cu dreptul internațional. Dreptul intern al fiecărei părți contractante, din care dreptul Uniunii face parte în ceea ce privește statele membre¹⁰³, nu poate fi luat în considerare de tribunal decât ca o chestiune de fapt, iar sensul dat dreptului intern nu este

98 Hotărârea Achmea (punctul 55 și jurisprudența citată).

99 Hotărârea Achmea (punctul 56).

100 Hotărârea Achmea (punctul 59).

101 Astfel, dreptul Uniunii nu impune încredere în sistemele juridice ale statelor terțe, indiferent de nivelul de fiabilitate a sistemului jurisdicțional al statelor respective.

102 În special, spre deosebire de TBI în discuție în Hotărârea Achmea, CETA nu aduce nicidecum atingere „încrederii pe care statele membre o acordă reciproc sistemelor lor juridice, precum și instituțiilor lor judiciare” [a se vedea în special Hotărârea din 10 februarie 2009, Allianz și Generali Assicurazioni Generali (C-185/07, EU:C:2009:69, punctul 30)].

103 Hotărârea Achmea (punctul 41).

obligatoriu pentru instanțele și autoritățile părții contractante pârâte. În plus, contrar situației care se regăsește în cazul tratatelor bilaterale de investiții dintre statele membre precum cel în discuție în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Achmea, dreptul Uniunii nu face parte din dreptul internațional aplicabil între părțile contractante.

111. Pentru a face o distincție clară între cazul tratatelor bilaterale de investiții dintre statele membre și cel al acordurilor în materie de investiții precum CETA, Curtea s-a preocupat, de altfel, în Hotărârea Achmea să amintească jurisprudența sa constantă potrivit căreia „un acord internațional care prevede crearea unei instanțe care are sarcina să interpreteze dispozițiile acestuia și ale cărei decizii sunt obligatorii pentru instituții, inclusiv pentru Curte, nu este, în principiu, incompatibil cu dreptul Uniunii. Astfel, competența Uniunii în materie de relații internaționale și capacitatea acesteia de a încheia acorduri internaționale implică în mod necesar posibilitatea de a se supune deciziilor unei instanțe create sau desemnate în temeiul unor asemenea acorduri, în măsura în care se referă la interpretarea și la aplicarea dispozițiilor acestora, cu condiția ca autonomia Uniunii și a ordinii sale juridice să fie respectată”¹⁰⁴.

112. În legătură cu această jurisprudență și pentru a sublinia efectiv motivele pentru care mecanismul de soluționare a litigiilor prevăzut de TBI în cauză aducea atingere autonomiei ordinii juridice a Uniunii, Curtea a arătat că, „în speță, dincolo de faptul că litigiile care sunt de competența tribunalului arbitral vizat la articolul 8 din TBI sunt susceptibile să privească interpretarea atât a acestui acord, cât și a dreptului Uniunii, posibilitatea de a supune aceste litigii unui organism care nu constituie un element al sistemului jurisdicțional al Uniunii este prevăzută de un acord care nu a fost încheiat de Uniune, ci de state membre. Or, articolul 8 menționat este de natură să repună în discuție, pe lângă principiul încrederii reciproce între statele membre, și prezervarea caracterului propriu al dreptului instituit de tratate, asigurată de procedura trimerii preliminare prevăzută la articolul 267 TFUE, nefiind, prin urmare, compatibil cu principiul cooperării loiale”¹⁰⁵.

113. Aceste precizări fiind făcute, deși grila de analiză nu poate fi identică cu cea pusă în aplicare de Curte în ceea ce privește un tratat bilateral de investiții între state membre, nu este mai puțin adevărat că punerea în aplicare a unui mecanism de soluționare a litigiilor dintre investitori și state printr-un acord între, pe de o parte, Uniune și statele sale membre și, pe de altă parte, un stat terț trebuie să respecte autonomia ordinii juridice a Uniunii.

114. Din această perspectivă și având în vedere elementele pe care le-am dezvoltat, trebuie să se verifice în prezent, astfel cum solicită Regatul Belgiei în cererea sa de aviz, dacă ICS, astfel cum este prevăzut în secțiunea F din capitolul 8 din CETA, ar putea sau nu să aducă atingere autonomiei ordinii juridice a Uniunii, în special prin afectarea competenței exclusive a Curții de a oferi o interpretare definitivă a dreptului Uniunii.

6. Garanțiile prevăzute de părțile contractante pentru păstrarea competenței exclusive a Curții în interpretarea definitivă a dreptului Uniunii

115. Misiunea încredințată Curții și instanțelor naționale prin articolul 19 alineatul (1) TUE, care constă în asigurarea respectării dreptului Uniunii în cadrul ordinii juridice a acesteia nu este, în opinia noastră, afectată de instituirea unui mecanism de soluționare a litigiilor dintre investitori și state, precum cel prevăzut în secțiunea F din capitolul 8 din CETA.

116. Astfel, acest acord conține suficiente garanții care să permită să se mențină, pe de o parte, rolul Curții în calitate de interpret suprem al dreptului Uniunii și, pe de altă parte, mecanismul de cooperare dintre instanțele naționale și Curte reprezentat de procedura preliminară.

¹⁰⁴ Hotărârea Achmea (punctul 57 și jurisprudența citată).

¹⁰⁵ Hotărârea Achmea (punctul 58).

117. Negociatorii CETA au procedat astfel în mod deliberat pentru ca normele pe care acest acord le prevede să interfereze cât mai puțin posibil cu normele dreptului Uniunii.

118. Secțiunea F din capitolul 8 din CETA urmărește, așadar, în opinia noastră, să asigure un echilibru între, pe de o parte, acceptarea unui control extern al acțiunii Uniunii și al statelor sale membre, în raport cu standardele de protecție a investițiilor cuprinse în acest capitol și, pe de altă parte, păstrarea autonomiei dreptului Uniunii.

119. În această privință, este esențial să se examineze normele de drept care se referă în mod specific la competența tribunalului CETA și modul în care acesta trebuie să înțeleagă dreptul intern al părților contractante, din care face parte dreptul Uniunii.

120. Subliniem că tribunalul CETA dispune de o competență delimitată precis. Astfel, acest tribunal are, în temeiul articolului 8.18 alineatul (1) din CETA, doar competența de a se pronunța cu privire la încălcarea unei obligații prevăzute în secțiunea C („Tratament nediscriminatoriu”) ¹⁰⁶ sau în secțiunea D („Protecția investițiilor”) din capitolul 8 din CETA. Această limitare a competenței este subliniată la articolul 8.18 alineatul (5) din acest acord, care prevede că tribunalul CETA „nu ia hotărâri cu privire la cererile care nu intră în domeniul de aplicare al prezentului articol”. Pe de altă parte, reiese din modul de redactare a articolului 8.18 alineatul (1) din CETA că un investitor poate depune o plângere împotriva unei măsuri adoptate de Uniune sau de un stat membru doar în cazul în care poate dovedi că această măsură i-a cauzat un prejudiciu. El nu poate contesta o asemenea măsură în mod abstract.

121. În plus, în ceea ce privește dreptul aplicabil și interpretarea acestuia, articolul 8.31 alineatul (1) din CETA prevede că, „[l]a pronunțarea hotărârii sale, un tribunal [...] aplică prezentul acord astfel cum este interpretat în conformitate cu Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor [încheiată la Viena la 23 mai 1969], precum și cu celelalte norme și principii de drept internațional aplicabile între părți”.

122. Din această dispoziție reiese că, la pronunțarea hotărârii sale, tribunalul CETA se limitează la a aplica acest acord și celelalte norme și principii de drept internațional aplicabile între părți, astfel încât nu este competent să aplice normele dreptului Uniunii ¹⁰⁷. Astfel, dreptul intern al părților contractante nu figurează printre normele de drept aplicabile litigiilor pe care tribunalul CETA este chemat să le soluționeze.

123. Pe de altă parte, în temeiul articolului 8.31 alineatul (2) din CETA, „Tribunalul nu are competența de a determina legalitatea unei măsuri, presupusă a constitui o încălcare a prezentului acord, în conformitate cu dreptul intern al unei părți”. Aceasta înseamnă, cu alte cuvinte, că tribunalul nu are nicidecum competența de a se pronunța cu privire la legalitatea unui act adoptat de un stat membru sau de Uniune în raport, după caz, cu dreptul intern al acestui stat sau chiar cu dreptul Uniunii. Având în vedere această excludere a competenței, se poate considera că tribunalul nu aduce atingere competenței instanțelor naționale și a Uniunii în materie de control al legalității actelor juridice care fac parte din ordinile juridice ale statelor membre și din ordinea juridică a Uniunii ¹⁰⁸.

106 În ceea ce privește extinderea, desfășurarea, exploatarea, gestionarea, menținerea, utilizarea, beneficierea de și vânzarea sau înstrăinarea investiției reglementate, sub rezerva condițiilor prevăzute la articolul 8.18 alineatul (2) din CETA.

107 Ne referim aici la normele de drept al Uniunii, altele decât cele conținute în CETA, în măsura în care, astfel cum am arătat anterior, începând din momentul în care va intra în vigoare, acest acord va fi integrat automat în ordinea juridică a Uniunii, din care va face parte asemenea altor surse normative ale Uniunii.

108 A se vedea, pe de altă parte, Avizul 1/09, în care Curtea a ținut seama de faptul că Tribunalul pentru Brevete Europene și Comunitare putea fi chemat să examineze validitatea unui act al Uniunii (punctul 78).

124. Astfel, deși este adevărat că Curtea a subliniat că sistemul jurisdicțional al Uniunii este un „sistem complet de căi de atac și de proceduri, destinat să asigure controlul legalității actelor instituțiilor”¹⁰⁹, mecanismul de soluționare a litigiilor instituit prin CETA nu aduce atingere acestui sistem din moment ce nu are vocația de a controla legalitatea actelor Uniunii. Acest mecanism are doar scopul de a controla compatibilitatea actelor adoptate de părțile contractante cu dispozițiile relevante din CETA, pentru a acorda investitorilor lezați o despăgubire în cazul în care ar fi constatată o incompatibilitate. Prin urmare, monopolul funcției de control al legalității actelor Uniunii, recunoscut instanțelor Uniunii prin tratate, nu este repus în discuție.

125. Atunci când își exercită competența de a se pronunța cu privire la conformitatea cu CETA a unei măsuri adoptate de una dintre părțile contractante, tribunalul CETA nu are competența, astfel cum rezultă din articolul 8.39 alineatul (1) din CETA, de a pronunța anularea unei măsuri pe care o consideră contrară prevederilor capitoului 8 din CETA, nici de a impune asigurarea conformității cu acestea¹¹⁰. În temeiul dispoziției menționate, tribunalul CETA nu poate dispune decât acordarea unor daune interese sau, cu acordul părâtului, restituirea proprietății de care un investitor a fost deposedat¹¹¹. ICS se încadrează astfel în succesiunea contenciosului arbitrajului în materie de investiții, care este mai ales un contencios referitor la despăgubiri.

126. Astfel cum în mod corect arată guvernul francez, tribunalului CETA nu îi revine obligația de a soluționa litigiile dintre două părți care ar avea fiecare o poziție diferită cu privire la validitatea sau interpretarea unui act de drept al Uniunii, nici, *a fortiori*, de a pronunța anularea sau de a recomanda asigurarea conformității unui asemenea act. Dimpotrivă, tribunalul CETA va fi competent doar pentru a verifica dacă o anumită aplicare a dreptului Uniunii este conformă cu CETA, în același mod în care OSL verifică numai dacă o aplicare specifică a dreptului Uniunii este conformă cu acordurile OMC.

127. Astfel, trebuie să se sublinieze, cu titlu de garanții pentru a permite să se excludă o încălcare a principiului autonomiei ordinii juridice a Uniunii, că efectele pe care hotărârile pronunțate de tribunalul CETA le pot produce sunt limitate. Adăugăm, în această privință, că din articolul 8.41 alineatul (1) din CETA rezultă că aceste hotărâri trebuie să fie obligatorii „pentru părțile la litigiu și în speță”.

128. În cadrul punerii în aplicare a acestei competențe astfel delimitate, marja de interpretare de care dispune tribunalul CETA este de asemenea reglementată.

129. În ceea ce privește dreptul intern al fiecărei părți contractante, articolul 8.31 alineatul (2) din CETA prevede astfel că, „[p]entru o mai mare certitudine în determinarea consecvenței unei măsuri cu prezentul acord, tribunalul poate lua în considerare, după caz, dreptul intern al părții la litigiu ca o chestiune de fapt”. Această dispoziție ilustrează abordarea reținută de părțile contractante, în temeiul căreia tribunalul CETA trebuie să interpreteze cât mai puțin posibil dreptul intern al fiecărei părți, el trebuind să îl ia în considerare ca atare.

130. Cu privire la acest aspect, trebuie să se sublinieze că, din punctul nostru de vedere, este cu totul necesar ca tribunalul CETA să aibă competența de „a lua în considerare” dreptul intern al fiecărei părți contractante. Astfel, este în logica noilor acorduri de liber schimb negociate de Uniune și, mai precis, a dispozițiilor lor în materie de investiții internaționale să se procedeze la o reechilibrare între interesele

¹⁰⁹ A se vedea în special Avizul 1/09 (punctul 70 și jurisprudența citată). Rezultă din jurisprudența Curții că „[c]ontrolul legalității actelor Uniunii pe care [aceasta] îl asigură în temeiul tratatelor se întemeiază [...] pe două proceduri jurisdicționale complementare. Astfel, Tratatul FUE a stabilit, pe de o parte, la articolele 263 și 277 și, pe de altă parte, la articolul 267 un sistem complet de căi de atac și de proceduri menit să asigure controlul legalității actelor Uniunii, încredințându-l instanței Uniunii” [a se vedea în special Hotărârea din 28 martie 2017, Rosneft (C-72/15, EU:C:2017:236, punctul 66 și jurisprudența citată)].

¹¹⁰ A se vedea, pe de altă parte, Avizul 2/13 (punctul 22), care descrie setul de măsuri pe care părțile contractante sunt ținute să le ia pentru a se conforma hotărârilor definitive ale Curții Europene a Drepturilor Omului în litigiile în care ele sunt părți, inclusiv modificarea dreptului lor intern.

¹¹¹ Chiar și în al doilea caz, părâtul trebuie să aibă posibilitatea, în locul restituirii bunurilor, de a plăti o compensație corespunzătoare.

private ale investitorilor și interesele publice apărate de părțile contractante. Acest lucru presupune ca părțile contractante să se poată prevala în fața tribunalului de norme lor interne atunci când prevăd protecția unui interes public, pentru a justifica măsura sau comportamentul care le este reproșat. În cazul în care tribunalul nu ar putea să țină seama de normele care figurează în dreptul intern al părților contractante, luarea în considerare de către acesta a unor obiective legitime de interes public ar fi imposibilă.

131. Cu privire la echilibrul astfel exprimat prin CETA, punctul 6 litera (a) din instrumentul comun de interpretare prevede că acest acord „include norme moderne privind investițiile, care păstrează dreptul administrațiilor de a reglementa în interes public, inclusiv atunci când aceste reglementări afectează o investiție străină, asigurând, în același timp, un nivel înalt de protecție a investițiilor și oferind o soluționare corectă și transparentă a litigiilor”. Punctul 6 litera (b) din instrumentul comun de interpretare adaugă că „CETA clarifică faptul că administrațiile pot să își modifice legile, indiferent dacă aceasta ar putea să afecteze negativ o investiție sau așteptările investitorului în privința profiturilor”¹¹².

132. Concretizând această idee, articolul 8.9 din CETA, intitulat „Investiții și măsuri de reglementare”, prevede la alineatul (1) că, „[î]n sensul prezentului capitol, părțile își reafirmă dreptul de a reglementa pe teritoriile lor, pentru a atinge obiective politice legitime, cum ar fi protecția sănătății publice, a siguranței, a mediului sau a moralei publice, protecția socială sau a consumatorilor sau promovarea și protejarea diversității culturale”. Articolul 8.9 alineatul (2) din acest acord prevede că, „[p]entru o mai mare certitudine, simplul fapt că o parte reglementează, inclusiv printr-o modificare a legislației sale, într-un mod care afectează în mod negativ o investiție sau interferează cu așteptările investitorului, inclusiv așteptările sale de profit, nu constituie o încălcare a unei obligații în temeiul prezentei secțiuni”.

133. Aceste dispoziții reflectă un echilibru între interesele economice ale investitorilor și dreptul suveran al statelor de a reglementa în interes public. Cerința economică de a promova și de a proteja investițiile este pusă astfel în balanță cu apărarea obiectivelor de interes public.

134. A ține seama de dreptul intern al părților contractante nu trebuie să determine totuși tribunalul CETA să îl modifice. Trebuie luat în considerare așa cum există. Este ceea ce înseamnă norma potrivit căreia, atunci când tribunalul ține seama de dreptul intern al unei părți, poate face acest lucru numai „ca o chestiune de fapt”. Trebuie să se sublinieze, în această privință, că instanțele internaționale care trebuie să examineze dacă un stat a respectat obligațiile care decurg dintr-un tratat internațional și care trebuie, în acest scop, să examineze dreptul acestui stat consideră în mod tradițional sensul care trebuie dat acestui drept național ca fiind o chestiune de fapt¹¹³.

112 A se vedea de asemenea punctul 2 din instrumentul comun de interpretare, care prevede că „CETA păstrează capacitatea [Uniunii] și statelor sale membre și a Canadei de a adopta și de a aplica propriile legi și reglementări care guvernează activitatea economică în interes public [și] de a îndeplini obiective legitime de politică publică [...]”.

113 Teoria potrivit căreia dreptul statului nu este decât un fapt în raport cu dreptul internațional își are originea în jurisprudența internațională. Astfel, potrivit formulei utilizate de Curtea Permanentă de Justiție Internațională, „[î]n raport cu dreptul internațional și al Curții care este organul acesteia, legile naționale sunt simple fapte, manifestări ale voinței și ale activității statelor, în aceeași măsură ca și hotărârile judecătorești sau măsurile administrative” [Hotărârea din 25 mai 1926, Cauze privind anumite interese germane în Silezia Superioară poloneză (fond), CPJI, seria A, nr. 7, p. 19]. A se vedea în această privință Santulli, C., *Le statut international de l'ordre juridique étatique – Étude du traitement du droit interne par le droit international*, Editura A. Pedone, Paris, 2001, p. 259 și urm. A se vedea de asemenea, pentru o evocare a acestui principiu în jurisprudența Curții Internaționale de Justiție, Hotărârea din 12 iulie 2005, Cauza diferendului privind frontiera (Benin/Niger) (CIJ Recueil 2005, p. 90, § 28).

135. Astfel, tribunalul CETA poate lua în considerare ca elemente de fapt normele care figurează în dreptul intern al părților contractante pentru a se pronunța cu privire la conformitatea cu acest acord a comportamentului sau a măsurii care face obiectul litigiului¹¹⁴.

136. În plus, există o altă limitare prevăzută la articolul 8.31 alineatul (2) din acordul preconizat, pentru a evita ca tribunalul CETA să desfășoare o acțiune de creație cu privire la dreptul intern. Astfel, atunci când ține seama de dreptul intern al unei părți ca o chestiune de fapt, tribunalul este obligat să urmărească „interpretarea obișnuită acordată dreptului intern de către instanțele sau autoritățile părții respective și orice sens dat dreptul intern de către tribunal este obligatoriu pentru instanțele judecătorești sau autoritățile părții respective”. Prin urmare, tribunalul CETA nu poate efectua interpretări obligatorii ale dreptului Uniunii.

137. Astfel, deși este cu siguranță posibil ca, pentru a efectua controlul, tribunalul să trebuiască să procedeze la o anumită interpretare a dreptului Uniunii, de exemplu în cazul în care trebuie să delimiteze întinderea comportamentului incriminat, tribunalul CETA este totuși obligat, în temeiul articolului 8.31 alineatul (2) din CETA, să urmărească interpretarea pe care Curtea o va fi dat, dacă este cazul, dreptului Uniunii, care nu ar fi, în orice caz, nicidecum legată de sensul pe care tribunalul CETA l-ar putea da dreptului Uniunii. Prin urmare, o eventuală interpretare a dreptului intern de către tribunalul CETA nu ar fi obligatorie pentru autoritățile și pentru instanțele părții contractante în cauză.

138. Din considerațiile care precedă rezultă că tribunalul CETA este legat de interpretarea dreptului Uniunii dată de Curte, pe care articolul 8.31 alineatul (2) din CETA îl obligă să o urmeze, în timp ce nici Curtea, nici instituțiile Uniunii, nici instanțele sau autoritățile naționale nu sunt legate de interpretarea dreptului Uniunii care ar fi efectuată de acest tribunal.

139. Prin urmare, articolul 8.31 alineatul (2) din CETA garantează că o interpretare a dreptului Uniunii de către tribunalul CETA nu poate avea loc decât în cazul în care nicio indicație în această privință nu figurează în ordinea juridică a Uniunii și că, atunci când o asemenea interpretare este efectuată de acest tribunal, ea intervine exclusiv în vederea pronunțării cu privire la litigiul cu care este sesizat, interpretarea respectivă nefiind obligatorie nici pentru autoritățile și nici pentru instanțele Uniunii.

140. Astfel, articolul 8.31 alineatul (2) din CETA conține suficiente garanții pentru a împiedica tribunalul CETA să poată impune o interpretare a dreptului Uniunii în cadrul ordinii juridice a acesteia. În această măsură, funcțiile esențiale ale Curții nu sunt afectate. În special, mecanismul de soluționare a litigiilor instituit prin secțiunea F din capitolul 8 din CETA nu afectează funcția Curții de a interpreta în ultimă instanță și în mod obligatoriu dreptul Uniunii.

141. Această dispoziție reflectă o luare în considerare a jurisprudenței Curții, în temeiul căreia organele investite cu competențe decizionale în cadrul unui acord încheiat de Uniune nu trebuie să poată „impune Uniunii și instituțiilor sale, în exercitarea competențelor lor interne, o anumită interpretare a normelor dreptului Uniunii”¹¹⁵.

114 A se vedea în această privință Nouvel, Y., „Commentaire de l'arrêt Achmea”, *Journal du Droit International (Clunet)*, LexisNexis, Paris, nr. 3, iulie 2018, comentariul 14, p. 903, potrivit căruia, în temeiul articolului 8.31 alineatul (2) din CETA, „a se pronunța asupra temeiului dreptului Uniunii – cu alte cuvinte, a determina în privința normei de drept consecința aferentă în temeiul acesteia – constituie o misiune care nu revine tribunalului; în schimb, luarea în considerare a normei de drept european ca element de fapt este o misiune pe care arbitrii o pot îndeplini în măsura în care acest lucru este relevant. Îndeplinindu-și funcția jurisdicțională, tribunalul arbitral poate fi chemat să ia cunoștință de un stadiu al dreptului european care ține astfel de faptele cauzei și a căror consistență va fi stabilită ca o dată materială pertinentă”.

115 A se vedea în special Avizul 2/13 (punctul 184 și jurisprudența citată).

142. Desigur, Curtea a arătat, în Avizul 2/13, că „interpretarea unei dispoziții a dreptului Uniunii, inclusiv a dreptului derivat, necesită, în principiu, o decizie a Curții atunci când această dispoziție se pretează la mai multe interpretări plauzibile”¹¹⁶. Or, în opinia Curții, „în cazul în care [acesteia] nu i-ar fi permis să furnizeze *interpretarea definitivă* a dreptului derivat, iar Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în examinarea conformității acestui drept cu CEDO, ar trebui să furnizeze ea însăși o interpretare dată dintre cele care sunt plauzibile, *principiul competenței exclusive a Curții în interpretarea definitivă a dreptului Uniunii* ar fi cu certitudine încălcat”¹¹⁷. Totuși, nu se aduce atingere acestui principiu întrucât, dacă este plauzibilă și pusă efectiv în aplicare de tribunalul CETA, interpretarea dată de el dreptului Uniunii nu ar avea un efect obligatoriu pentru autoritățile și instanțele Uniunii.

143. Acest lucru nu este repus în discuție de constatarea potrivit căreia, astfel cum am arătat anterior, în temeiul articolului 8.41 alineatul (1) din CETA, o hotărâre a tribunalului CETA va fi obligatorie pentru părțile la litigiu și în speță. În cazul în care tribunalul CETA ar fi obligat să dea el însuși o interpretare a dreptului Uniunii, în situația în care nu există nicio interpretare de care ar fi trebuit să țină seama, Curtea ar păstra competența de a oferi o interpretare definitivă a dreptului Uniunii. Hotărârea tribunalului CETA va fi obligatorie numai pentru părțile la litigiu în cadrul acestei cauze. Astfel, în cazul în care o interpretare a dreptului Uniunii de către tribunalul CETA îi pare incorectă, Curtea va putea, fără ca aceasta să constituie o încălcare de către Uniune a obligațiilor sale internaționale, să înlăture o asemenea interpretare și să o rețină pe cea pe care o consideră a fi cea mai potrivită.

144. În plus, marja de interpretare a tribunalului este limitată de posibilitatea de care dispun părțile contractante de a „emit[e] note de interpretare obligatorii” pentru „a evita și corecta orice interpretare greșită a CETA de către tribunale”¹¹⁸.

145. Astfel, articolul 8.31 alineatul (3) din CETA prevede că, „[î]n cazul în care apar preocupări serioase cu privire la chestiuni de interpretare care pot afecta investițiile, Comitetul pentru servicii și investiții poate, în temeiul articolului 8.44 [alineatul (3) litera (a)], să recomande Comitetului mixt CETA adoptarea unor interpretări ale prezentului acord. O interpretare adoptată de Comitetul mixt CETA este obligatorie pentru tribunalul stabilit în temeiul prezentei secțiunii. Comitetul mixt CETA poate decide că o interpretare are efect obligatoriu de la o anumită dată”¹¹⁹.

146. De asemenea, trebuie să se precizeze că, conform articolului 26.3 alineatul (3) din CETA, „Comitetul mixt CETA ia decizii și formulează recomandările sale de comun acord”. Prin analogie cu ceea ce Curtea a indicat în Avizul 1/00, un asemenea tip de decizie constituie o garanție pentru Uniune de a nu i se impune, în relațiile sale cu statele membre sau cu resortisanții acestora din urmă, o interpretare contrară jurisprudenței Curții¹²⁰. Menționăm de asemenea că textul CETA nu se opune ca poziția adoptată de Uniune în cadrul Comitetului mixt să poată fi, dacă este cazul, înaintată Curții prin intermediul acțiunilor instituite prin Tratatul FUE¹²¹.

¹¹⁶ A se vedea Avizul 2/13 (punctul 245).

¹¹⁷ A se vedea Avizul 2/13 (punctul 246, sublinierea noastră).

¹¹⁸ A se vedea punctul 6 litera (e) din instrumentul comun de interpretare.

¹¹⁹ A se vedea de asemenea articolul 26.1 alineatul (5) litera (e) din CETA, care prevede că Comitetul mixt CETA poate „adopta interpretări ale dispozițiilor prezentului acord, care vor fi obligatorii pentru tribunalele stabilite în temeiul secțiunii F din capitolul opt (Soluționarea litigiilor între investitori și stat) și al capitolului douăzeci și nouă (Soluționarea litigiilor)”. În conformitate cu articolul 26.1 alineatul (1) din CETA, Comitetul mixt este compus din reprezentanți ai Uniunii și reprezentanți ai Canadei.

¹²⁰ A se vedea Avizul 1/00 (punctul 40).

¹²¹ A se vedea prin analogie Avizul 1/00 (punctul 39).

147. În plus, trebuie să se sublinieze că, potrivit articolului 8.28 alineatul (1) din CETA, „[s]e instituie un tribunal de apel pentru revizuirea sentințelor emise în temeiul prezentei secțiuni”. Conform articolului 8.28 alineatul (7) din CETA, revine Comitetului mixt CETA obligația de a adopta „fără întârziere o decizie pentru a stabili [...] aspecte administrative și organizatorice în ceea ce privește funcționarea tribunalului de apel”, cu privire la punctele enumerate în aceeași dispoziție.

148. Existența însăși a tribunalului de apel este o garanție suplimentară în sensul că, la luarea deciziei în cadrul mecanismului de soluționare a litigiilor prevăzut în secțiunea F din capitolul 8 din CETA, nu se va da dreptului Uniunii, luat în considerare ca element de fapt, un sens eronat. Astfel, conform articolului 8.28 alineatul (2) litera (b) din CETA, tribunalul de apel va putea modifica sau respinge o hotărâre a tribunalului CETA și pe baza „erorilor vădite în aprecierea faptelor, inclusiv aprecierea dreptului intern aplicabil”. Aceasta înseamnă că, în ceea ce privește sensul care trebuie dat dreptului Uniunii, o eventuală eroare a tribunalului CETA va putea fi încă corectată în cadrul controlului sentințelor sale de către tribunalul de apel.

149. În temeiul articolului 8.28 alineatul (2) litera (b) din CETA, apelantul care contestă aprecierea dreptului intern relevant care a fost efectuată de tribunal trebuie să stabilească, așadar, pentru a îndeplini cerința demonstrării unei erori vădite, că tribunalul a efectuat aprecieri care sunt în mod vădit contrare conținutului dispozițiilor dreptului intern în cauză sau chiar a atribuit acestuia din urmă o sferă de aplicare care pe care este evident că nu o are.

150. Restrângerea controlului, în stadiul apelului, la erorile vădite în aprecierea faptelor este în concordanță cu ideea potrivit căreia tribunalul trebuie să interpreteze cât mai puțin posibil dreptul intern al părților contractante. Prin urmare, trebuie să se evite ca, atât în primă instanță, cât și în stadiul apelului, dezbaterea contencioasă să privească semnificația acestui drept intern.

151. Trebuie să se menționeze că acest control în stadiul apelului, astfel cum este prevăzut la articolul 8.28 alineatul (2) litera (b) din CETA, corespunde competenței Curții în cadrul recursului. În această privință, amintim că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, „aceasta este competentă, în cadrul unui recurs, numai să verifice dacă a existat o denaturare a dreptului național, care trebuie să reiasă în mod evident din înscrisurile din dosar”¹²².

152. Controlul tribunalului de apel limitat la eroarea vădită nu ar trebui să intervină totuși decât în ipoteza, pe care o putem considera relativ rară, în care niciun element care să permită să se clarifice sensul care trebuie dat unei dispoziții a dreptului Uniunii nu există în ordinea juridică a acesteia.

153. În schimb, în cazul în care se demonstrează că tribunalul CETA s-a îndepărtat de interpretarea existentă a dreptului Uniunii, aprecierea sa ar putea fi, în opinia noastră, censurată prin demonstrarea unei simple erori de drept, în temeiul articolului 8.28 alineatul (2) litera (a) din CETA, în măsura în care s-ar putea considera astfel că acest tribunal a încălcat articolul 8.31 alineatul (2) din CETA, care delimitează competența sa.

154. Astfel, după cum am indicat anterior, rezultă din articolul 8.31 alineatul (2) din CETA că tribunalul este obligat, atunci când ia în considerare dreptul intern al unei părți la litigiu ca o chestiune de fapt, să urmărească interpretarea obișnuită acordată dreptului intern de către instanțele sau autoritățile părții respective. În consecință, ar constitui, în opinia noastră, o eroare în aplicarea dreptului aplicabil, în sensul articolului 8.28 alineatul (2) litera (a) din CETA, încălcarea articolului 8.31 alineatul (2) din acest acord, care ar putea fi constatată în cazul în care tribunalul ar stabili o interpretare a dreptului Uniunii propriu, fără a ține seama de interpretarea acestui drept reținută de

¹²² A se vedea în special Hotărârea din 20 decembrie 2017, Spania/Comisia (C-81/16 P, EU:C:2017:1003, punctul 42 și jurisprudența citată).

instituțiile sau de instanțele Uniunii, deși această dispoziție îi impune obligația de a se întemeia pe interpretarea obișnuită acordată dreptului Uniunii. Cu alte cuvinte, încălcarea acestei obligații ar constitui o eroare de drept care nu ar necesita constatarea unui caracter vădit, în sensul articolului 8.28 alineatul (2) litera (b) din CETA, pentru a fi stabilită.

155. Din considerațiile care precedă rezultă că tribunalul CETA este competent să interpreteze și să pună în aplicare CETA și că, având în vedere această competență precis delimitată, el nu este de natură să aducă atingere obiectivului de unitate a interpretării dreptului Uniunii sau funcției de control al legalității actelor instituțiilor care revin instanțelor Uniunii.

156. Ținând seama de garanțiile legate de instituirea mecanismului de soluționare a litigiilor prevăzut în secțiunea F din capitolul 8 din CETA, considerăm că Uniunea este în măsură să se supună unui control extern având ca obiect respectarea standardelor de protecție a investițiilor care figurează în acest acord, fără a se aduce atingere autonomiei ordinii juridice a Uniunii.

157. În plus, astfel cum au arătat mai mulți intervenienți la prezenta procedură, trebuie să se sublinieze că CETA nu se poate compara cu proiectul de acord privind crearea Spațiului Economic European (SEE), în versiunea sa în discuție în Avizul 1/91 (Acordul SEE – I) din 14 decembrie 1991¹²³, nici cu proiectul de acord privind crearea unui spațiu aerian european comun (Acordul SAEC) în cauză în Avizul 1/00¹²⁴. Astfel, secțiunile C și D din capitolul 8 din CETA nu au nici ca obiect și nici ca efect extinderea acquis-ului Uniunii la Canada, prin preluarea dispozițiilor de drept al Uniunii. Deși este cert că există suprapuneri materiale cu protecția investițiilor prevăzută de dreptul intern al Uniunii, normele incluse în secțiunile C și D din capitolul 8 din CETA nu pot fi calificate drept „identice”. Aceste norme reflectă standardele obișnuite în materie de protecție internațională a investițiilor, precizându-le și consolidându-le în același timp. Pe de altă parte, CETA nu cuprinde nici obligația de a garanta o interpretare uniformă a normelor de protecție pe care le conține și a celor care sunt conținute în dreptul intern al părților¹²⁵. Din acest punct de vedere, nu există riscul ca interpretarea secțiunilor C și D din capitolul 8 din CETA de către Tribunal să aibă repercusiuni asupra interpretării dreptului intern al Uniunii, pe care Curtea le-a considerat incompatibile cu principiul autonomiei ordinii juridice a Uniunii în Avizul 1/91¹²⁶.

158. În orice caz, ceea ce este important este ca, având în vedere garanțiile pe care le-am enumerat în considerațiile noastre precedente, chiar și pentru normele de protecție care ar fi în esență identice, mecanismul instituit prin CETA să nu aibă efectul de a impune Uniunii și instituțiilor sale, în exercitarea competenței lor interne, o anumită interpretare a normelor dreptului Uniunii care ar putea găsi o expresie echivalentă în acest acord, fiecare categorie de norme fiind în mod formal distinctă și putându-și păstra propria interpretare¹²⁷.

123 EU:C:1991:490 (punctele 4 și 5, precum și punctele 41 și 42), denumit în continuare „Avizul 1/91”.

124 A se vedea Avizul 1/00 (punctul 3).

125 Spre deosebire de ceea ce prevedea proiectul de acord de instituire a SEE, în discuție în Avizul nr. 1/91 (punctele 8, 9 și 43). A se vedea de asemenea, pentru SAEC, Avizul 1/00 (punctele 4, 5 și 10).

126 În această privință, amintim că Curtea a statuat în esență că un acord care prevede competența unei alte instanțe decât Curtea pentru interpretarea și aplicarea dispozițiilor sale, chiar dacă acest acord reia o parte esențială a normelor, inclusiv a celor de drept derivat, care reglementează relațiile economice și comerciale în cadrul Uniunii și care constituie, în marea lor majoritate, dispoziții fundamentale ale ordinii juridice a Uniunii, care au astfel drept efect introducerea în ordinea juridică a Uniunii a unui vast ansamblu de norme juridice care se alătură unui set de norme ale Uniunii al cărui mod de redactare este identic, aducea atingere autonomiei ordinii juridice a Uniunii [a se vedea Avizul 1/91 (punctele 41 și 42)].

127 A se vedea Avizul 1/00 (punctul 41).

159. De asemenea, trebuie să se distingă prevederile CETA referitoare la tribunalul CETA de cele ale proiectului de acord de aderare a Uniunii la CEDO, care a făcut obiectul Avizului 2/13. În acest din urmă aviz, Curtea a evidențiat mai multe motive care au dovedit o atingere adusă autonomiei dreptului Uniunii și care cuprind în special circumstanța că acordul preconizat putea afecta relațiile reciproce dintre Uniune și statele membre, precum și repartizarea competențelor între Uniune și statele sale membre.

160. Or, tribunalul CETA nu are nicio competență de a se pronunța cu privire la relațiile reciproce dintre Uniune și statele sale membre, nici între statele membre însele sau între investitorii dintr-un stat membru și celelalte state membre. Tribunalul CETA se distinge de instanțele care au făcut obiectul Avizelor 1/09 și 2/13 în sensul că, deși acordul preconizat în fiecare dintre aceste avize a fost încheiat de Uniune, atât Tribunalul pentru Brevete Europene și Comunitare, cât și Curtea Europeană a Drepturilor Omului ar fi fost competente să se pronunțe cu privire la litigiile interne ale Uniunii. Această situație nu se regăsește în cazul tribunalului CETA, care nu poate soluționa decât litigiile dintre investitorii unei părți contractante și cealaltă parte contractantă.

161. Pe de altă parte, tribunalul CETA nu este chemat să se pronunțe cu privire la repartizarea competențelor între Uniune și statele sale membre. Astfel, CETA a prevăzut, la articolul 8.21 din acesta, modalități automate de determinare a pârâtului în cadrul unei proceduri declanșate de un investitor canadian, fără a aduce atingere Regulamentului (UE) nr. 912/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 23 iulie 2014 de instituire a unui cadru pentru gestionarea răspunderii financiare legate de instanțele de soluționare a litigiilor dintre investitori și stat, stabilite prin acordurile internaționale la care Uniunea Europeană este parte¹²⁸. Astfel, articolul 8.21 alineatul (1) din CETA prevede, în cazul unei presupuse încălcări a acestui acord de către Uniune sau un stat membru, că un investitor care are intenția de a depune o cerere de arbitraj în temeiul articolului 8.23 din acordul menționat trebuie să transmită „[Uniunii] o comunicare prin care solicită stabilirea pârâtului”. Uniunea decide astfel dacă ea sau unul dintre statele sale membre va acționa ca pârât și informează investitorul cu privire la aceasta¹²⁹. În cazul în care investitorul nu a fost informat cu privire la hotărârea luată în termen de 50 de zile de la transmiterea notificării prin care a solicitat stabilirea pârâtului, iar măsurile identificate în notificare sunt exclusiv măsuri ale unui stat membru, statul membru în cauză este pârâtul. Dacă măsurile identificate în notificare includ măsuri ale Uniunii, Uniunea este pârâtul¹³⁰. Această hotărâre luată în temeiul articolului 8.21 alineatele (3) sau (4) din CETA este obligatorie pentru tribunalul CETA¹³¹.

162. Normele care permit să se stabilească dacă Uniunea sau statul membru în cauză trebuie să fie pârâtul figurează în Regulamentul nr. 912/2014. Deciziile adoptate de Comisie sunt acte de punere în aplicare. Prin urmare, este vorba despre acte care pot face obiectul unui control de legalitate în fața instanțelor Uniunii. Astfel cum arată în mod întemeiat Consiliul, Curtea rămâne, așadar, cea care va stabili în ultimă instanță cine ar trebui să fie pârâtul.

163. Având în vedere aceste elemente, prezenta cauză se diferențiază de Avizul 2/13, în care Curtea a considerat că modalitățile de funcționare a mecanismului copârâtului prevăzute de acordul preconizat nu garantau conservarea caracteristicilor specifice ale Uniunii și ale dreptului său. Astfel, aceste modalități aduceau atingere competenței exclusive a Curții de a se pronunța cu privire la repartizarea competențelor între Uniune și statele sale membre¹³².

128 JO 2014, L 257, p. 121.

129 A se vedea articolul 8.21 alineatul (3) din CETA.

130 A se vedea articolul 8.21 alineatul (4) din CETA.

131 A se vedea articolul 8.21 alineatul (7) din CETA.

132 A se vedea Avizul 2/13 (punctele 215-235). De asemenea, CETA se diferențiază, cu privire la acest aspect, de acordul care a determinat pronunțarea Avizului 1/91 (punctele 30-36).

164. Astfel, întrucât tribunalul CETA nu este competent, având în vedere dispozițiile articolului 8.21 din acest acord, să se pronunțe cu privire la repartizarea competențelor între Uniune și statele sale membre, nu se poate considera că acordul respectiv aduce atingere, din această perspectivă, autonomiei ordinii juridice a Uniunii.

7. ICS nu aduce atingere misiunii instanțelor naționale de asigurare a aplicării efective a dreptului Uniunii

165. Secțiunea F din capitolul 8 din CETA instituie un mecanism care ar putea fi calificat drept „cvasijurisdicțional”, care păstrează încă, în anumite privințe, amprenta normelor aplicabile în materie de arbitraj de investiții și care urmărește în esență să soluționeze litigii privind interpretarea sau aplicarea dispozițiilor însele ale acordului internațional în discuție. În plus, întrucât constituie o modalitate alternativă de soluționare a litigiilor în materie de protecție a investițiilor, privind aplicarea CETA, acest mecanism nu afectează competențele instanțelor statelor membre privind interpretarea și aplicarea dreptului Uniunii și nici posibilitatea sau chiar obligația acestora din urmă de a sesiza Curtea cu titlu preliminar și competența acesteia de a răspunde la întrebările adresate de instanțele respective¹³³.

166. Deși, la fel ca Tribunalul pentru Brevete Europene și Comunitare care a făcut obiectul Avizului 1/09, tribunalul se află în afara cadrului instituțional și jurisdicțional al Uniunii, acestuia nu i se poate atribui, contrar situației care se regăsea în cazul acelei instanțe în ceea ce privește un număr important de acțiuni formulate de particulari în domeniul brevetelor comunitare¹³⁴, o competență exclusivă de a se pronunța cu privire la acțiunile formulate de investitori străini în domeniul protecției investițiilor sau de a interpreta și de a aplica dreptul Uniunii în acest domeniu.

167. După cum în mod întemeiat arată Comisia în observațiile sale, tribunalul CETA nu are vocația de a aplica dreptul intern al Uniunii, ci numai dispozițiile acestui acord. CETA creează protecții suplimentare în dreptul internațional și prevede un mecanism specific care permite investitorilor celeilalte părți să invoce aceste protecții. Astfel, acesta nu restrânge însă drepturile materiale de care beneficiază investitorii străini în temeiul dreptului intern al Uniunii. Acesta nu are nici efectul de a limita competența Curții sau pe cea a instanțelor din statele membre de a soluționa acțiunile formulate pentru a se asigura respectarea acestor drepturi conferite de dreptul intern al Uniunii.

168. Astfel, instituirea ICS nu împiedică investitorii străini să obțină o protecție a investițiilor lor prin sesizarea instanțelor părților contractante în scopul de a se aplica dreptul intern al acestor părți¹³⁵. Amintim în această privință că, ținând seama de lipsa efectului direct al CETA, investitorii străini nu pot invoca în acest caz, în mod direct, o încălcare a acordului respectiv în fața instanțelor părților contractante, ci numai dreptul intern al acestor părți, cu condiția, desigur, ca acesta să conțină norme adecvate de protecție. Pe lângă faptul că cele două tipuri de acțiuni se întemeiază, așadar, pe norme juridice de referință diferite, acestea nu au în mod necesar același obiect. Astfel, contrar situației care se regăsește atunci când o cerere de arbitraj este supusă tribunalului CETA, sesizarea instanțelor interne ale părților contractante va putea depăși simplul contencios cu privire la despăgubiri și va putea privi anularea unei măsuri care figurează în dreptul intern al acestor părți. Prin urmare, este vorba despre două căi de atac care sunt complementare, dar care nu se pot substitui una celeilalte.

169. Părțile contractante au prevăzut norme care reglementează alegerea de care dispun investitorii străini.

¹³³ A se vedea în această privință Avizul 1/09 (punctul 77).

¹³⁴ Avizul 1/09 (punctul 89).

¹³⁵ În Avizul 2/15, Curtea indică în această privință că este vorba despre o „posibilitate la discreția investitorului reclamant” (punctul 290).

170. În temeiul articolului 8.22 din CETA, intitulat „Cerințe procedurale și de altă natură pentru depunerea unei cereri către Tribunal”:

„(1) Un investitor poate introduce o cerere în temeiul articolului 8.23 numai în cazul în care investitorul:

[...]

- (f) retrage sau întrerupe orice procedură existentă în fața unui tribunal sau a unei instanțe în temeiul dreptului intern sau internațional, cu privire la o măsură presupusă a constitui o încălcare menționată în cererea sa; și
- (g) renunță la dreptul de a prezenta orice cerere sau de a iniția orice acțiune în fața unui tribunal sau a unei instanțe în temeiul dreptului intern sau internațional, cu privire la o măsură presupusă a constitui o încălcare menționată în cererea sa.”

171. Aceste dispoziții indică faptul că tribunalului CETA i se conferă numai o competență alternativă. Astfel, după cum se prevede la punctul 6 litera (a) din instrumentul comun de interpretare, „CETA nu privilegiază recurgerea la [ICS] instituit prin acord. Investitorii pot opta, în schimb, să recurgă la căi de atac disponibile în instanțele interne”. Pe de altă parte, imposibilitatea de a desfășura în paralel cu sesizarea tribunalului CETA sau ulterior acesteia o acțiune în fața instanțelor părților contractante ar putea avea ca efect încurajarea investitorilor să sesizeze mai întâi aceste instanțe. Chiar dacă nu este impusă ca o condiție prealabilă pentru sesizarea tribunalului CETA, epuizarea căilor de atac interne este, prin urmare, încurajată de aceste dispoziții.

172. Având în vedere aceste elemente, este necesar să se considere că, chiar dacă, în lipsa efectului direct al CETA, instanțele din statele membre nu au misiunea de a aplica acest acord, ele nu sunt totuși private de statutul lor de instanțe de „drept comun” ale ordinii juridice a Uniunii, inclusiv de rolul lor în eventuala punere în aplicare a trimiterilor preliminare. Pe de altă parte, Curtea nu poate fi privată de competența sa de a răspunde cu titlu preliminar la întrebările adresate de instanțele respective. Prin urmare, nu se poate constata nicio denaturare a competențelor pe care tratatele le conferă instituțiilor Uniunii și statelor membre și care sunt esențiale pentru a asigura însăși natura dreptului Uniunii¹³⁶.

8. Coerența cu obiectivele acțiunii externe a Uniunii

173. Considerăm că examinarea compatibilității secțiunii F din capitolul 8 din CETA cu principiul autonomiei dreptului Uniunii trebuie să fie efectuată ținând seama în mod corespunzător de necesitatea de a menține capacitatea Uniunii de a contribui la realizarea principiilor și a obiectivelor acțiunii sale externe.

174. Astfel cum a indicat guvernul slovac în mod întemeiat în ședință, Curtea ar trebui să ofere principiului autonomiei dreptului Uniunii un conținut care să permită nu numai menținerea caracteristicilor specifice ale dreptului Uniunii, ci și participarea Uniunii la dezvoltarea dreptului internațional și a unei ordini juridice internaționale bazate pe norme.

175. În opinia noastră, dispozițiile care figurează în capitolul 8 din CETA permit atingerea unui echilibru între menținerea structurii constituționale specifice a Uniunii și dezvoltarea acțiunii externe a acesteia.

¹³⁶ Avizul 1/09 (punctul 89).

176. În conformitate cu articolul 3 alineatul (5) TUE, „[i]n relațiile sale cu restul comunității internaționale, Uniunea își afirmă și promovează valorile și interesele și contribuie la protecția cetățenilor săi. Aceasta contribuie la [...] dezvoltarea durabilă a planetei, [...] comerțul liber și echitabil, [...] precum și la respectarea strictă și dezvoltarea dreptului internațional [...]”. Acest din urmă obiectiv implică, în mod logic, că Uniunea ar trebui să încurajeze inițiativele și mecanismele de control care consolidează caracterul efectiv al tratatelor internaționale la care participă¹³⁷.

177. Acțiunea Uniunii pe scena internațională trebuie să urmărească, în conformitate cu articolul 21 alineatul (2) TUE, să asigure un „nivel înalt de cooperare în toate domeniile relațiilor internaționale”, în special prin consolidarea și sprijinirea „statului de drept [...] și a principiilor dreptului internațional”¹³⁸, prin „integr[area] tuturor țărilor în economia mondială, inclusiv prin eliminarea treptată a barierelor în calea comerțului internațional”¹³⁹, prin participarea la „elaborarea unor măsuri internaționale [...] în vederea asigurării unei dezvoltări durabile”¹⁴⁰ și prin promovarea „unui sistem internațional bazat pe o cooperare multilaterală mai puternică și pe o bună guvernare globală”¹⁴¹. În conformitate cu articolul 207 alineatul (1) TFUE, „[p]olitica comercială comună se desfășoară în cadrul principiilor și al obiectivelor acțiunii externe a Uniunii”.

178. Capitolul 8 din CETA se înscrie pe deplin, în opinia noastră, în aceste obiective prin faptul că coroborează normele privind protecția investițiilor, care contribuie la securitatea juridică a investitorilor, precum și la dezvoltarea schimburilor comerciale dintre Uniune și Canada¹⁴², și un mecanism specific de soluționare a litigiilor cu afirmarea expresă a dreptului părților contractante de a adopta legislația necesară pentru realizarea obiectivelor legitime de interes public, de exemplu în materie de sănătate publică, de securitate, de mediu sau de protecție socială.

9. Instituirea unui mecanism de implicare prealabilă a Curții și posibilitatea unui control complet al hotărârilor efectuat de instanțele din statele membre nu sunt necesare

179. Amintim că rațiunea de a fi a unui mecanism de soluționare a litigiilor, precum cel prevăzut în secțiunea F din capitolul 8 din CETA, constă în asigurarea neutralității și a autonomiei soluționării litigiilor dintre investitori și state în raport cu sistemele jurisdicționale ale părților contractante. Potrivit acestei logici, este de înțeles că părțile respective nu au prevăzut un mecanism de implicare prealabilă a Curții sau că hotărârile pronunțate de tribunal ar trebui să poată fi supuse în mod sistematic unui control complet al instanțelor părților respective. A prevedea un astfel de punct de legătură cu sistemul jurisdicțional al părților contractante ar fi fost în contradicție cu intenția acestora din urmă de a institui un mecanism de soluționare a litigiilor care să se situeze tocmai în afara sistemelor lor jurisdicționale.

180. Întrucât s-a admis că secțiunea F din capitolul 8 din CETA conține suficiente garanții pentru a preveni ca acest mecanism să aducă atingere competenței exclusive a Curții de a furniza o interpretare definitivă a dreptului Uniunii, considerăm că alegerea astfel făcută de părțile contractante nu poate fi repusă în discuție.

¹³⁷ A se vedea în această privință De Witte, B., „A selfish Court? The Court of justice and the Design of International Dispute Settlement Beyond the European Union”, *The European Court of Justice and external relation law: constitutional challenges*, Hart Publishing, Oxford, 2014, p. 33-46, în special p. 34.

¹³⁸ Articolul 21 alineatul (2) litera (b) TUE.

¹³⁹ Articolul 21 alineatul (2) litera (e) TUE.

¹⁴⁰ Articolul 21 alineatul (2) litera (f) TUE.

¹⁴¹ Articolul 21 alineatul (2) litera (h) TUE.

¹⁴² A se vedea în acest sens Avizul 2/15 (punctul 94).

181. Astfel, trebuie să se observe că, în funcție de alegerea regulilor de arbitraj în temeiul cărora a fost introdusă o cerere¹⁴³, un control efectuat de instanțele din statul membru în care se solicită executarea, în special în cazul unui conflict cu ordinea publică a acestui stat¹⁴⁴, nu este exclus¹⁴⁵. Existența unui asemenea control nu condiționează totuși, în opinia noastră, compatibilitatea cu principiul autonomiei dreptului Uniunii a mecanismului de soluționare a litigiilor dintre investitori și state prevăzut în secțiunea F din capitolul 8 din CETA.

182. Pe de altă parte, în ceea ce privește ideea care a fost exprimată uneori de a prevedea în acest tip de acord un mecanism de implicare prealabilă a Curții în cazul unor probleme privind interpretarea dreptului Uniunii, cerința reciprocității trebuie luată în considerare, după cum observă în mod întemeiat guvernul german și Comisia. Astfel, pe lângă faptul că un asemenea mecanism ar fi dificil, chiar imposibil de negociat cu statele terțe¹⁴⁶, Uniunea ar trebui, în cazul acceptării din partea lor, să acorde de asemenea partenerilor săi, ca urmare a reciprocității care guvernează relațiilor lor reciproce, posibilitatea de a prevedea o competență preliminară a instanțelor lor interne în ceea ce privește interpretarea dreptului intern. Din punctul de vedere al investitorilor din Uniune, acest lucru ar contraveni astfel rațiunii de a fi a mecanismului de soluționare a litigiilor, și anume de a fi neutru și independent de instanțele interne ale celeilalte părți contractante. Acest lucru ar reduce în mod semnificativ interesul și atractivitatea unui asemenea mecanism, în special atunci când Uniunea stabilește relații cu state terțe ale căror instanțe interne nu îndeplinesc sau îndeplinesc doar imperfect criteriile de imparțialitate, de independență și de celeritate și ar putea, în ultimă instanță, să aducă atingere nivelului de protecție a investițiilor efectuate în aceste state de către investitorii din Uniune.

183. Prin urmare, aprobăm abordarea care a fost urmată de negociatorii CETA, care a constatat în acordarea unei atenții speciale, în dispozițiile acestui acord, faptului ca mecanismul de soluționare a litigiilor instituit să interfereze cât mai puțin posibil cu sistemele jurisdicționale ale părților contractante.

184. Ținând seama de toate aceste considerații, apreciem că mecanismul de soluționare a litigiilor dintre investitori și state prevăzut în secțiunea F din capitolul 8 din CETA nu aduce atingere autonomiei dreptului Uniunii și în special nu afectează principiul competenței exclusive a Curții în interpretarea definitivă a dreptului Uniunii.

B. Cu privire la principiul general al egalității de tratament și cerința efectivității dreptului Uniunii

185. În această parte a cererii sale de aviz, Regatul Belgiei arată, mai întâi, că CETA prevede pentru investitorii canadieni o cale de atac privilegiată. Astfel, întreprinderile canadiene care investesc în Uniune vor putea înainta un litigiu fie în fața unei instanțe din cadrul Uniunii, fie în fața tribunalului CETA, în timp ce întreprinderile Uniunii care investesc în Uniune nu vor avea această opțiune.

143 A se vedea în această privință articolul 8.23 alineatul (2) din CETA. A se vedea de asemenea, în ceea ce privește executarea hotărârilor, articolul 8.41 alineatele (3)-(6) din CETA.

144 A se vedea în această privință articolul V din Convenția pentru recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine, încheiată la New York la 10 iunie 1958, care enumeră o serie de motive limitate care permit refuzarea executării acestora.

145 În schimb, o hotărâre pronunțată în temeiul capitolului 8 din CETA ar putea evita un astfel de control jurisdicțional în cazul în care investitorul ar opta pentru Convenția pentru reglementarea diferendelor relative la investiții între state și resortisanți ai altor state a Centrului Internațional pentru Reglementarea Diferendelor relative la Investiții (ICSID), semnată la Washington la 18 martie 1965. A se vedea totuși, pentru o opinie mai nuanțată cu privire la acest aspect, Jean, G.-A., *op. cit.*, punctul 1036 și urm.

146 Astfel cum arată în mod întemeiat Comisia în observațiile sale, statele terțe ar risca să considere intervenția prealabilă a Curții ca un privilegiu unilateral care ar pune în pericol neutralitatea mecanismului de soluționare a litigiilor.

186. Ar trebui să se examineze dacă o asemenea situație este compatibilă cu articolul 20 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene¹⁴⁷, potrivit căruia „[t]oate persoanele sunt egale în fața legii”, precum și cu articolul 21 alineatul (2) din cartă, care prevede că, „[î]n domeniul de aplicare al tratatelor și fără a aduce atingere dispozițiilor speciale ale acestora, se interzice orice discriminare pe motiv de cetățenie”.

187. Regatul Belgiei arată în continuare că articolul 8.39 alineatul (2) litera (a) din CETA prevede că, atunci când un investitor canadian va acționa în fața tribunalului CETA în numele unei „întreprinderi stabilite pe plan local” (cu alte cuvinte al unei întreprinderi stabilite în Uniune pe care acest investitor canadian o deține sau o controlează în mod direct sau indirect)¹⁴⁸, despăgubirile eventual acordate de acest tribunal vor trebui plătite acestei întreprinderi locale.

188. Această normă ar putea fi, desigur, justificată de obiectivul, specific acordurilor internaționale privind protecția investițiilor, de promovare a economiei părții în care este stabilită această întreprindere. Cu toate acestea, ar fi necesar să se examineze compatibilitatea normei menționate cu articolele 20 și 21 din cartă.

189. În sfârșit, Regatul Belgiei ridică problema dacă, în ipoteza în care tribunalul CETA ar constata că o amendă aplicată unui investitor canadian (sau unei întreprinderi stabilite la nivel local) de Comisie sau de o autoritate din domeniul concurenței din unul dintre statele membre încalcă o dispoziție din secțiunea C sau D din capitolul 8 din CETA și în care ar acorda o compensație echivalentă cu această amendă, dispariția efectelor amenzii respective ar fi compatibilă cu principiul egalității de tratament, precum și cu cerința efectivității dreptului Uniunii.

190. Din articolul 8.9 alineatele (3) și (4) din CETA ar decurge că, atunci când Uniunea a declarat un ajutor de stat incompatibil cu articolul 108 TFUE și a dispus rambursarea acestuia, tribunalul CETA nu ar putea considera această decizie ca fiind contrară CETA și, prin urmare, nu ar putea nici să acorde despăgubiri într-un quantum echivalent cu cel al acestui ajutor de stat. Or, CETA nu ar include o normă similară de protejare a deciziilor luate de Comisie sau de autoritățile din domeniul concurenței din statele membre în cadrul articolelor 101 și 102 TFUE. În consecință, nu se poate exclude ca un investitor canadian să evite consecințele financiare ale unei încălcări a dreptului Uniunii în materie de concurență, în timp ce investitorii din Uniune nu le pot evita.

191. În concluzie, Regatul Belgiei urmărește să afle dacă hotărârile Tribunalului ar putea, în anumite împrejurări, să aducă atingere articolelor 20 și 21 din cartă, precum și cerinței efectivității dreptului Uniunii. În această privință, statul membru respectiv identifică două situații, și anume, în primul rând, atunci când despăgubirile sunt plătite unei întreprinderi stabilite pe plan local, în conformitate cu articolul 8.39 alineatul (2) litera (a) din CETA, și, în al doilea rând, în cazul în care Tribunalul ar putea acorda despăgubiri ca urmare a unei amenzi aplicate în temeiul dreptului Uniunii în materie de concurență.

192. Prima parte a îndoielilor exprimate de Regatul Belgiei provine din faptul că, în conformitate cu articolul 8.23 alineatul (1) din CETA, o cerere poate fi introdusă fie de investitorul unei părți în nume propriu, fie de investitorul unei părți, în numele unei întreprinderi stabilite pe plan local pe care o deține sau o controlează în mod direct sau indirect. În această din urmă ipoteză, din articolul 8.39 alineatul (2) litera (a) din acordul CETA rezultă că despăgubirea stabilită în hotărâre ar trebui să fie plătită întreprinderii stabilite pe plan local. Această constatare nu este, în opinia noastră, de natură să creeze o discriminare față de investitorii din Uniune care investesc în cadrul acesteia.

¹⁴⁷ Denumită în continuare „cartă”.

¹⁴⁸ A se vedea în această privință articolul 8.23 alineatul (1) litera (b) din CETA.

193. În această privință, trebuie să se arate că întreprinderea stabilită pe plan local, astfel cum se menționează în aceste două dispoziții, constituie ea însăși o formă de investiție. Astfel, potrivit articolului 8.1 din CETA, „investiție reglementată” înseamnă, cu privire la o parte, o investiție care este printre altele „deținută în mod direct sau indirect sau controlată de un investitor al celeilalte părți”, iar o „investiție” înseamnă „toate tipurile de active pe care un investitor le deține sau le controlează, în mod direct sau indirect”, și care poate lua printre altele forma unei întreprinderi. Având în vedere controlul astfel exercitat de investitorul unei părți asupra întreprinderii stabilite pe plan local pe teritoriul celeilalte părți, de o compensație acordată de tribunalul CETA, chiar dacă aceasta ar fi plătită întreprinderii stabilite pe plan local, ar beneficia în final investitorul primei părți, care este, de altfel, singurul abilitat, în temeiul articolului 8.23 alineatul (1) din CETA, să introducă o cerere la tribunal.

194. Întrucât investitorul unei părți și întreprinderea stabilită pe plan local pe teritoriul celeilalte părți trebuie să fie, în realitate, asimilate¹⁴⁹, problema ridicată de Regatul Belgiei este aceea a existenței sau a inexistenței unei discriminări între investitorii străini, care dispun de o protecție materială și procedurală specifică, și investitorii locali, care nu beneficiază de o asemenea protecție.

195. Cu privire la această chestiune, trebuie să se precizeze că din articolul 207 alineatul (1) a doua teză TFUE coroborat cu articolul 21 TUE decurge că Uniunea trebuie, în cadrul exercitării competențelor care îi sunt conferite prin Tratatul UE și FUE, inclusiv cele în materie de politică comercială comună, să respecte drepturile fundamentale, printre care se numără principiul egalității de tratament¹⁵⁰. Uniunea este o uniune de drept în care orice act al instituțiilor sale este supus controlului conformității în special cu tratatele, cu principiile generale ale dreptului, precum și cu drepturile fundamentale¹⁵¹. Aceasta privește și acțiunea externă a Uniunii¹⁵². Amintim în această privință că, potrivit unei jurisprudențe constante, acordurile internaționale încheiate de Uniune „fac parte integrantă, începând de la intrarea lor în vigoare, din ordinea juridică a Uniunii [...]”. Din acest motiv, dispozițiile lor trebuie să fie pe deplin compatibile cu dispozițiile tratatelor și cu principiile constituționale care decurg din acestea¹⁵³. Aceasta include, bineînțeles, cartă, în conformitate cu articolul 51 din aceasta, care, potrivit articolului 6 alineatul (1) TUE, are „aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor”. Chiar înainte de intrarea oficială în vigoare a cartei, Curtea stabilise deja principiul potrivit căruia desfășurarea relațiilor externe ale Uniunii trebuie să respecte drepturile fundamentale ale Uniunii¹⁵⁴.

196. Desigur, potrivit Explicațiilor cu privire la cartă¹⁵⁵, articolul 21 alineatul (2) din aceasta „corespunde articolului 18 alineatul (1) [TFUE] și trebuie aplicat în conformitate cu acesta”. În plus, în temeiul articolului 52 alineatul (2) din cartă, drepturile recunoscute prin aceasta, care fac obiectul unor dispoziții prevăzute de tratate, se exercită în condițiile și cu respectarea limitelor stabilite de acestea. Rezultă că articolul 21 alineatul (2) din cartă trebuie interpretat în sensul că are aceeași întindere ca articolul 18 primul paragraf TFUE.

149 Astfel cum arată Comisia în observațiile sale, întreprinderile stabilite la nivel local reprezintă o extindere a investitorului străin și, prin urmare, este justificat să le asimilăm cu investitorul străin care le deține sau le controlează.

150 Principiul egalității este menționat la articolul 21 alineatul (1) TUE.

151 A se vedea în special Hotărârea din 6 octombrie 2015, Schrems (C-362/14, EU:C:2015:650, punctul 60 și jurisprudența citată).

152 A se vedea în special Hotărârea din 19 iulie 2016, H/Consiliul și Comisia (C-455/14 P, EU:C:2016:569, punctul 41), și Hotărârea din 28 martie 2017, Rosneft (C-72/15, EU:C:2017:236, punctul 72).

153 A se vedea în special Hotărârea din 27 februarie 2018, Western Sahara Campaign UK (C-266/16, EU:C:2018:118, punctul 46 și jurisprudența citată).

154 A se vedea Hotărârea din 3 septembrie 2008, Kadi și Al Barakaat International Foundation/Consiliul și Comisia (C-402/05 P și C-415/05 P, EU:C:2008:461, punctul 285).

155 JO 2007, C 303, p. 17.

197. Articolul 18 primul paragraf TFUE prevede că, „[î]n domeniul de aplicare a tratatelor și fără a aduce atingere dispozițiilor speciale pe care le prevăd, se interzice orice discriminare exercitată pe motiv de cetățenie sau naționalitate”. Dispoziția menționată figurează în partea a doua din acest tratat, intitulată „Nediscriminarea și cetățenia Uniunii”. Aceasta vizează situațiile aflate în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii în care un resortisant al unui stat membru este supus unui tratament discriminatoriu față de resortisanții unui alt stat membru exclusiv pe motiv de cetățenie. Prin urmare, dispoziția menționată nu are, în opinia Curții, vocația de a se aplica în cazul unei eventuale diferențe de tratament între resortisanții statelor membre și cei ai statelor terțe¹⁵⁶.

198. Acest lucru nu exonerează însă, în opinia noastră, un acord internațional precum CETA de respectarea principiului egalității de tratament, care constituie un principiu general al dreptului Uniunii prevăzut la articolul 20 din cartă¹⁵⁷.

199. Adăugăm, cu privire la acest aspect, că jurisprudența care urmărește să asigure capacitatea de acțiune politică pe plan internațional a instituțiilor și a organelor Uniunii, permițându-le acestora din urmă să aplice diferențe de tratament între state terțe, nu este repusă în discuție în cauză¹⁵⁸.

200. În ceea ce privește protecția investițiilor, observăm că punctul 6 litera (a) din instrumentul comun de interpretare prevede că „CETA nu va face ca investitorii străini să beneficieze de un tratament mai favorabil față de investitorii interni”.

201. În ceea ce privește verificarea aspectului dacă principiul general al egalității de tratament este respectat în cadrul instituirii ICS, este necesar să se amintească, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, că principiul egalității de tratament impune ca situații comparabile să nu fie tratate în mod diferit și ca situații diferite să nu fie tratate în același mod, cu excepția cazului în care un astfel de tratament este justificat în mod obiectiv¹⁵⁹.

202. Majoritatea guvernelor care au depus observații, precum și Consiliul și Comisia consideră că Regatul Belgiei pornește în mod greșit de la premisa că întreprinderile canadiene care investesc în Uniune, pe de o parte, și întreprinderile Uniunii care investesc în Uniune, pe de altă parte, se află în aceeași situație.

203. Nu aceasta ar fi situația, dat fiind că una dintre categoriile de întreprinderi menționate mai sus face investiții internaționale, iar cealaltă investiții intracomunitare, ceea ce nu ar fi comparabil. Investițiile intracomunitare ar fi în mod inevitabil, într-o anumită măsură, supuse altor norme decât investițiile internaționale. Singurele situații comparabile ar fi cea a întreprinderilor canadiene care investesc în Uniune, pe de o parte, și cea a întreprinderilor Uniunii care investesc în Canada, pe de altă parte.

204. Diferența care constă în faptul că întreprinderile canadiene care investesc în Uniune vor putea aduce litigii în fața tribunalului CETA, în timp ce întreprinderile din Uniune care investesc în Uniune nu vor avea această posibilitate, nu poate fi, așadar, calificată drept „discriminatorie”. În această privință, persoanele interesate respective se referă, prin analogie, la jurisprudența Curții potrivit căreia

¹⁵⁶ A se vedea în acest sens Hotărârea din 4 iunie 2009, Vatsouras și Koupatantze (C-22/08 și C-23/08, EU:C:2009:344, punctele 51 și 52), și Hotărârea din 7 aprilie 2011, Francesco Guarnieri & Cie (C-291/09, EU:C:2011:217, punctul 20). A se vedea de asemenea Hotărârea din 20 noiembrie 2017, Petrov și alții/Parlamentul (T-452/15, EU:T:2017:822, punctele 39-41). Pentru o opinie potrivit căreia articolul 21 alineatul (2) din cartă ar putea fi interpretat în sensul că se aplică diferențelor de tratament între cetățenii Uniunii și resortisanții unor state terțe, a se vedea Bribosia, E., Rorive, I., și Hislaire, J., „Article 21 – Non-discrimination”, *Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne. Commentaire article par article*, Bruylant, Bruxelles, 2018, p. 489-514, în special punctele 10 și 11.

¹⁵⁷ A se vedea în special Hotărârea din 22 mai 2014, Glatzel (C-356/12, EU:C:2014:350, punctul 43).

¹⁵⁸ A se vedea în special în această privință Hotărârea din 21 decembrie 2016, Swiss International Air Lines (C-272/15, EU:C:2016:993, punctul 25 și urm.). Potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, „nu există în Tratatul FUE un principiu general care să oblige Uniunea ca, în cadrul relațiilor sale externe, să acorde în toate privințele un tratament egal diferitor țări terțe” (punctul 26 și jurisprudența citată).

¹⁵⁹ A se vedea în special Hotărârea din 7 martie 2017, RPO (C-390/15, EU:C:2017:174, punctul 41 și jurisprudența citată).

diferența de tratament dintre justițiabilii care beneficiază de normele enunțate într-un acord încheiat între state membre pentru evitarea dublei impunerii, pe de o parte, și justițiabilii care nu beneficiază de asemenea norme, pe de altă parte, nu constituie o discriminare, din moment ce situațiile acestor două categorii de persoane nu sunt comparabile¹⁶⁰.

205. Ar fi, în orice caz, eronat să se considere că întreprinderile canadiene care investesc în Uniune se află, datorită posibilității de a sesiza tribunalul CETA, într-o situație privilegiată în raport cu întreprinderile din Uniune care investesc în Uniune. Această posibilitate nu ar face decât să compenseze faptul că CETA nu poate fi invocat în mod direct în fața instanțelor interne ale părților.

206. La fel ca majoritatea persoanelor interesate care au depus observații, considerăm că numai investitorii din fiecare parte contractantă care investesc pe teritoriul celeilalte părți contractante se află în situații comparabile.

207. Astfel cum în mod întemeiat a arătat guvernul german în ședință, situația investitorilor canadieni care investesc în Uniune nu este comparabilă cu situația investitorilor europeni care investesc în propriul spațiu economic. Nu putem să comparăm investitorii canadieni sau europeni decât în ceea ce privește investițiile pe care aceștia din urmă le efectuează pe teritoriul celeilalte părți. Pe baza acestei comparații, toți investitorii care se află într-o situație comparabilă sunt tratați în mod comparabil. Desigur, investitorii fiecărei părți contractante nu au acces la tribunalul CETA în ceea ce privește investițiile efectuate pe teritoriul părții contractante de care depind. Acest lucru se explică, astfel cum a indicat guvernul german, prin faptul că investitorii respectivi nu și-au asumat riscurile și costurile unei investiții într-un spațiu economic străin și operează într-un mediu juridic care le este familiar.

208. Pe de altă parte, amintim că relațiile dintre părțile contractante, cum ar fi, pe de o parte, Uniunea și statele sale membre și, pe de altă parte, Canada, nu se bazează pe încredere reciprocă și că acesta este motivul pentru care părțile respective intenționează să definească, pe bază de reciprocitate, un standard de protecție materială și procedurală în acordul preconizat. Astfel, faptul că drepturile și obligațiile reciproce instituite prin CETA se aplică doar investitorilor uneia dintre cele două părți contractante este o consecință inerentă naturii bilaterale a acestui acord¹⁶¹, care are obiect protejarea investitorilor fiecărei părți de dezavantajele pe care le-ar putea suferi ca urmare a faptului că au investit în cealaltă parte. Decurge de aici că un investitor din Uniune nu se află în aceeași situație cu un investitor canadian în ceea ce privește o investiție efectuată pe teritoriul Uniunii.

209. În orice caz, chiar dacă investitorii canadieni care efectuează investiții în cadrul Uniunii și investitorii din Uniune care efectuează investiții în cadrul acesteia ar trebui să fie considerați ca aflându-se într-o situație comparabilă, circumstanța că doar prima categorie de investitori poate beneficia de mecanismul de soluționare a litigiilor dintre investitori și state instituit prin CETA este justificată în mod obiectiv prin finalitatea de a încuraja investițiile străine pe teritoriul fiecărei părți.

210. În această privință, este necesar să se indice că, în opinia Curții, „[a]tunci când se constată o diferență de tratament între două situații comparabile, principiul egalității de tratament nu este încălcat în măsura în care această diferență de tratament este justificată în mod corespunzător”¹⁶². Aceasta este situația, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, „atunci când diferența de tratament este legată de un obiectiv admisibil din punct de vedere legal, urmărit de măsura care are ca efect instituirea unei asemenea diferențe, și este proporțională cu acest obiectiv”¹⁶³.

160 A se vedea Hotărârea din 5 iulie 2005, D. (C-376/03, EU:C:2005:424, punctele 53-63).

161 A se vedea în această privință Concluziile avocatului general Wathelet prezentate în cauza Achmea (C-284/16, EU:C:2017:699, punctul 75).

162 A se vedea în special Hotărârea din 7 martie 2017, RPO (C-390/15, EU:C:2017:174, punctul 52 și jurisprudența citată).

163 *Ibidem* (punctul 53 și jurisprudența citată).

211. Astfel cum am arătat deja, Curtea a statuat că „[i]nstituțiile și organismele Uniunii dispun, în desfășurarea relațiilor externe, de o marjă de manevră semnificativă în ceea ce privește decizia politică” și că „desfășurarea relațiilor externe implică în mod necesar opțiuni de natură politică”¹⁶⁴. În consecință, trebuie să se recunoască instituțiilor Uniunii, în acest cadru, o putere largă de apreciere, astfel încât controlul jurisdicțional al aspectului dacă o diferență de tratament este legată de un obiectiv admisibil din punct de vedere legal, urmărit de măsura care are ca efect instituirea unei asemenea diferențe, și dacă este proporțională cu acest obiectiv trebuie să se limiteze la cel al erorii vădite¹⁶⁵.

212. Or, caracterul admisibil din punct de vedere legal al obiectivului care este urmărit în cadrul instituirii ICS nu poate fi pus la îndoială în mod rezonabil. Facem trimitere, în această privință, la punctele 173-178 din prezentele concluzii, în care am indicat că instituirea ICS este conformă cu obiectivele pe care tratatele le conferă Uniunii în cadrul acțiunii sale externe și în special în ceea ce privește punerea în aplicare a politicii sale comerciale comune, printre care se numără și cel de a încuraja investițiile străine pe bază de reciprocitate. Mecanismul de soluționare a litigiilor dintre investitori și stat care este instituit prin CETA face parte integrantă din cadrul de protecție prevăzut de acest acord, chiar dacă negociatorii acordului menționat au putut considera în mod legitim, în cadrul marjei de apreciere care trebuie să le fie recunoscută, că, fără un asemenea mecanism, CETA nu ar atinge într-un mod atât de eficace obiectivul său de a încuraja și de a atrage investițiile străine.

213. Din considerațiile care precedă decurge că, în opinia noastră, prevederile capitolului 8 din CETA nu încalcă principiul general al egalității de tratament¹⁶⁶.

214. În ceea ce privește cea de a doua parte a îndoielilor exprimate de Regatul Belgiei, care privește în esență aspectul dacă tribunalul CETA ar putea neutraliza efectele unei amenzi aplicate de Comisie sau de o autoritate din domeniul concurenței din unul dintre statele membre prin decizia de a acorda despăgubiri într-un quantum echivalent unui investitor canadian, considerăm, la fel ca majoritatea părților interesate care au depus observații, că mai multe norme limitează riscul ca tribunalul CETA să poată fi chemat să statueze, fără a-și depăși competența, că o amendă aplicată unui investitor canadian în temeiul dreptului Uniunii în materie de concurență încalcă o normă de protecție a investițiilor enunțată în capitolul 8 din CETA.

215. Astfel, trebuie amintit că articolul 8.9 alineatele (1) și (2) din CETA recunoaște dreptul părților contractante de a reglementa pe teritoriile lor în vederea realizării obiectivelor legitime de interes public. Astfel cum arată în mod întemeiat Consiliul în observațiile sale, acest drept îl include pe acela de a menține și de a pune în aplicare politici menite să combată comportamentele anticoncurențiale în cadrul pieței interne a Uniunii¹⁶⁷.

164 A se vedea în special Hotărârea din 21 decembrie 2016, *Swiss International Air Lines* (C-272/15, EU:C:2016:993, punctul 24).

165 A se vedea în acest sens Hotărârea din 7 martie 2017, *RPO* (C-390/15, EU:C:2017:174, punctul 54 și jurisprudența citată).

166 A se vedea în același sens Decizia nr. 2017-749-DC a Conseil constitutionnel [Consiliul Constituțional] (Franța) din 31 iulie 2017, nr. 2017-749-DC, privind Acordul economic și comercial cuprinzător dintre Canada, pe de o parte, și Uniunea Europeană și statele sale membre, pe de altă parte (JORF din 11 august 2017).

167 Pe de altă parte, amintim că punctul 6 litera (a) din instrumentul comun de interpretare prevede că CETA „include norme moderne privind investițiile, care păstrează dreptul administrațiilor de a reglementa în interes public, inclusiv atunci când aceste reglementări afectează o investiție străină, asigurând, în același timp, un nivel înalt de protecție a investițiilor și oferind o soluționare corectă și transparentă a litigiilor”. Punctul 6 litera (b) din acest instrument comun de interpretare adaugă că „CETA clarifică faptul că administrațiile pot să își modifice legile, indiferent dacă aceasta ar putea să afecteze negativ o investiție sau așteptările investitorului în privința profiturilor”. A se vedea de asemenea, într-un mod mai general, punctul 2 din instrumentul comun de interpretare.

216. Pe de altă parte, în cadrul capitolului 17 din CETA, intitulat „Politica în domeniul concurenței”, articolul 17.2 alineatul (1) prevede că „[p]ărțile recunosc importanța unei concurențe libere și nedenate în relațiile lor comerciale. Părțile recunosc faptul că orice practici comerciale anticoncurențiale sunt susceptibile de a denatura buna funcționare a piețelor și de a afecta avantajele liberalizării schimburilor comerciale”. În plus, alineatul (2) al aceluiași articol prevede că „[p]ărțile iau măsurile necesare pentru a interzice practicile comerciale anticoncurențiale, recunoscând că astfel de măsuri vor spori îndeplinirea obiectivelor prezentului acord”.

217. Având în vedere dispozițiile conținute în articolul 8.9 alineatele (1) și (2) din CETA, precum și în capitolul 17 din acest acord, riscul de neutralizare a deciziilor luate de părțile contractante pentru a sancționa practici anticoncurențiale ne pare a fi strict limitat.

218. La aceste garanții de ordin material se adaugă garanțiile procedurale, evocate în considerațiile noastre anterioare, care constau, pe de o parte, în obligația tribunalului CETA, în temeiul articolului 8.31 alineatul (2) din acest acord, de a urmări interpretarea acordată dreptului intern de către instanțele sau autoritățile părții contractante respective și, pe de altă parte, de a corecta, în cazul în care este necesar, o interpretare eronată care ar fi efectuată de acest tribunal, grație existenței unui instrument de apel sau posibilității Comitetului mixt de a adopta interpretări obligatorii ale CETA.

219. Din aceste considerații rezultă că cerința efectivității dreptului Uniunii în materie de concurență nu pare afectată de instituirea ICS.

C. Cu privire la compatibilitatea secțiunii F din capitolul 8 din CETA cu dreptul de acces la o instanță judecătorească independentă și imparțială

220. Regatul Belgiei ridică problema dacă secțiunea F din capitolul 8 din CETA este compatibilă cu articolul 47 din cartă, luat izolat sau coroborat cu principiul egalității de tratament consacrat la articolele 20 și 21 din cartă. În această parte a cererii sale de aviz, statul membru respectiv se referă de asemenea la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului referitoare la articolul 6 din CEDO.

221. Cu privire la acest aspect, Regatul Belgiei arată, în primul rând, că regimul prevăzut în această secțiune F ar putea face excesiv de dificil accesul întreprinderilor mici și mijlocii la tribunalul CETA, din moment ce articolul 8.27 alineatul (14) din CETA prevede că costurile și cheltuielile membrilor care trebuie să soluționeze diferendul vor trebui plătite de părțile litigante, iar articolul 8.39 alineatul (5) din CETA prevede că atât cheltuielile de judecată – care cuprind cheltuielile efectuate de secretariatul ICSID –, cât și costurile de reprezentare și asistență juridică vor fi – în afara unor situații excepționale – suportate de partea care a căzut în pretenții.

222. În plus, CETA nu ar oferi în prezent posibilitatea acordării unei asistențe juridice gratuite, chiar dacă articolul 47 al treilea paragraf din cartă ar consacra în mod expres dreptul la o asemenea asistență în măsura necesară pentru a asigura accesul efectiv la justiție, Curtea precizând, la punctul 59 din Hotărârea din 22 decembrie 2010, DEB¹⁶⁸, că acest drept se extinde la întreprinderi.

223. Riscul de a trebui să suporte în întregime cheltuielile de judecată în procedurile intrinsec costisitoare ar putea fi de natură să descurajeze un investitor care nu dispune decât de resurse financiare limitate să depună o cerere. Astfel, s-ar putea considera că CETA aduce atingere dreptului de acces la o instanță.

168 C-279/09, EU:C:2010:811.

224. Regatul Belgiei ridică, în al doilea rând, problema compatibilității condițiilor de remunerare a membrilor tribunalelor avute în vedere, astfel cum au fost prevăzute la articolul 8.27 alineatele (12)-(15) și la articolul 8.28 alineatul (7) litera (d) din CETA, cu dreptul de acces la o „instanță] judecătore[ască] independent[ă] și imparțial[ă], constituită în prealabil prin lege”, care este enunțat la articolul 47 al doilea paragraf din cartă.

225. Întrucât aceste condiții de remunerare nu sunt stabilite în principal în chiar textul CETA, ci lăsate în mare măsură la aprecierea discreționară a Comitetului mixt instituit prin CETA, ar fi normal să existe îndoieli cu privire la compatibilitate cu principiile privind separarea puterilor.

226. Regatul Belgiei consideră, în această privință, că modalitățile de remunerare a judecătorilor trebuie să fie stabilite în prealabil de legiuitor și nu pot fi determinate de puterea executivă. Acest stat membru se referă, în acest context, la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și la Magna Carta a judecătorilor, adoptată la 17 noiembrie 2010 de către Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE).

227. Faptul că CETA prevede că remunerația membrilor tribunalelor avute în vedere va consta nu (sau cel puțin nu încă) într-un salariu fix și regulat, ci într-un onorariu lunar la care se vor adăuga costurile în funcție de zilele de lucru consacrate unui litigiu, s-ar putea dovedi incompatibil și cu dreptul de acces la o instanță judecătorească independentă și imparțială.

228. Cu privire la acest aspect, Regatul Belgiei se referă la articolul 6.1 din Carta europeană cu privire la statutul judecătorilor, adoptată în perioada 8-10 iulie 1998 de Consiliul Europei, potrivit căruia remunerarea judecătorului trebuie stabilită „astfel încât să îl protejeze contra presiunilor ce tind să influențeze sensul deciziilor sale și mai general comportamentul său jurisdicțional, periclitând astfel independența și imparțialitatea judecătorului”. Regatul Belgiei menționează de asemenea diverse recomandări adoptate în cadrul Consiliului Europei, potrivit cărora remunerația judecătorilor trebuie să fie determinată în funcție de un barem general, iar nu în funcție de performanțele lor.

229. Din condițiile de remunerare prevăzute în prezent de CETA ar rezulta că remunerația ar depinde în parte de numărul litigiilor introduse de investitori. În consecință, dezvoltarea unei jurisprudențe favorabile investitorilor ar putea avea un efect pozitiv asupra remunerației.

230. Regatul Belgiei ridică, în al treilea rând, problema compatibilității cu articolul 47 al doilea paragraf din cartă a mecanismului de numire a membrilor tribunalelor avute în vedere, astfel cum se prevede la articolul 8.27 alineatele (2) și (3) și la articolul 8.28 alineatul (3) și alineatul (7) litera (c) din CETA.

231. Acesta observă că membrii respectivi ar fi numiți de Comitetul mixt, cu alte cuvinte de organul executiv al CETA, care este coprezidat de ministrul pentru comerț internațional din Canada și de membrul Comisiei responsabil pentru comerț (sau de persoanele desemnate de aceștia)¹⁶⁹.

232. Or, din Carta europeană cu privire la statutul judecătorilor, pe care Curtea Europeană a Drepturilor Omului s-a întemeiat deja și la care se referă, în plus, recomandările CCJE, ar rezulta că, atunci când numirea judecătorilor este efectuată de puterea executivă, aceasta trebuie să aibă loc în mod imperativ în urma recomandării făcute de către o autoritate independentă constituită dintr-o parte semnificativă a membrilor puterii judecătorești.

233. În al patrulea rând, Regatul Belgiei ridică problema compatibilității cu articolul 47 al doilea paragraf din cartă a condițiilor de revocare a membrilor tribunalelor avute în vedere, astfel cum sunt prevăzute la articolul 8.28 alineatul (4) și la articolul 8.30 alineatul (4) din CETA.

¹⁶⁹ Articolul 26.1 alineatul (1) din CETA.

234. Acesta arată că dispozițiile menționate permit ca un membru să fie, la inițiativa comună a părților și fără posibilitatea unei căi de atac, revocat prin decizia Comitetului mixt. Or, ar rezulta din Carta europeană privind statutul judecătorilor și din recomandările CCJE că orice decizie de revocare a unui judecător trebuie să implice un organism independent, să fie pronunțată în conformitate cu o procedură echitabilă care respectă dreptul la apărare și să poată face obiectul unei căi de atac în fața unei instanțe superioare cu caracter jurisdicțional. În orice caz, pentru a garanta independența judecătorilor, nu ar trebui să fie posibil ca aceștia să fie revocați de puterea executivă.

235. În al cincilea și în ultimul rând, Regatul Belgiei ridică problema compatibilității cu articolul 47 al doilea paragraf din cartă a normelor etice cărora membrii instanțelor avute în vedere vor trebui să li se conformeze în temeiul articolului 8.28 alineatul (4), al articolului 8.30 alineatul (1) și al articolului 8.44 alineatul (2) din CETA.

236. Acesta observă că dispozițiile menționate prevăd, în esență, că membrii respectivi trebuie să se conformeze orientărilor Uniunii Internaționale a Barourilor („International Bar Association”, denumită în continuare „IBA”) cu privire la conflictele de interese în arbitrajul internațional, aprobate la 22 mai 2004 de către Consiliul IBA (denumite în continuare „orientările”), în așteptarea adoptării unui cod de conduită de către Comitetul pentru servicii și investiții.

237. Or, ar rezulta din recomandările CCJE și din Magna Carta a judecătorilor că normele deontologice aplicabile judecătorilor trebuie să provină chiar de la judecători. În orice caz, judecătorii ar trebui să joace un rol major în adoptarea acestor norme.

238. Regatul Belgiei observă că orientările se adresează arbitrilor, iar nu judecătorilor. Or, standardele de independență și de imparțialitate ar putea fi diferite pentru arbitri, pe de o parte, și pentru judecători, pe de altă parte.

239. De asemenea, acesta observă că, deși, desigur, CETA prevede la articolul 8.30 alineatul (1) că membrii „se abțin să acționeze în calitate de avocat sau de expert numit de o parte sau de martor în orice litigiu legat de investiții nou sau aflat pe rol în temeiul prezentului acord sau al oricărui acord internațional”, acordul amintit nu impune, în schimb, ca aceștia să declare activitățile suplimentare, nici *a fortiori* ca aceste activități să fie supuse unei aprobări prealabile. Or, instrumentele internaționale relevante, cum ar fi Carta europeană cu privire la statutul judecătorilor, ar prevedea că exercitarea unei activități externe care conduce la o remunerație trebuie declarată și trebuie să facă obiectul unei autorizări prealabile.

1. Considerații generale

240. Pentru a răspunde îndoielilor exprimate de Regatul Belgiei, amintim că, atunci când, în cadrul competențelor sale, Uniunea urmărește să încheie un acord internațional, aceasta trebuie să respecte drepturile fundamentale¹⁷⁰, printre care se numără cele care sunt prevăzute la articolul 47 din cartă. În consecință, atunci când Consiliul intenționează să încheie un acord internațional de instituire a unui mecanism de soluționare a litigiilor, precum cel prevăzut în secțiunea F din capitolul 8 din CETA, el trebuie să se asigure că condițiile de acces la acesta și modalitățile sale de funcționare sunt conforme cu drepturile fundamentale garantate de Uniune.

¹⁷⁰ A se vedea punctul 195 din prezentele concluzii.

241. Curtea a avut ocazia să sublinieze, în privința organismelor care fac parte, ca „instanțe judecătorești”, în sensul definit de dreptul Uniunii, din sistemul căilor de atac din fiecare stat membru în domeniile reglementate de dreptul Uniunii, că „prezervarea independenței organismelor menționate este primordială, astfel cum se confirmă la articolul 47 al doilea paragraf din cartă, care menționează accesul la o instanță judecătorească «independentă» printre cerințele legate de dreptul fundamental la o cale de atac efectivă”¹⁷¹.

242. Astfel, trebuie să se sublinieze de la bun început că aprecierea pe care Regatul Belgiei o solicită din partea Curții cu privire la diferite aspecte ale organizării și funcționării ICS nu poate, în opinia noastră, să facă abstracție de faptul că modelul reținut de către negociatorii CETA este marcat de mai multe caracteristici originale care îi conferă un caracter hibrid, o formă de compromis între un tribunal arbitral și o curte internațională. În acest sens, mecanismul de soluționare a litigiilor instituit prin CETA va include nu numai elementele caracteristice ale unei instanțe, ci și elemente din arbitrajul internațional. Deși calificarea drept „instanță judecătorească” a fost reținută în acordul preconizat, ceea ce ar putea conduce la ideea că este vorba despre o adevărată instanță, este vorba totuși despre un mecanism care rămâne foarte inspirat de normele în materie de arbitraj. În cadrul secțiunii F din capitolul 8 din CETA, amprenta normelor referitoare la arbitrajul în materie de investiții apare astfel în mod expres, printre altele, la articolul 8.23, privind introducerea unei cereri către tribunal, la articolul 8.25, privind acordul cu privire la soluționarea litigiului de către tribunal, la articolul 8.36, privind transparența acțiunii, precum și la articolul 8.41, privind executarea hotărârilor. În plus, în ceea ce privește remunerația membrilor tribunalului și normele etice, o trimitere la normele aplicabile în materie de arbitraj figurează la articolul 8.27 alineatul (14) și, respectiv, la articolul 8.30 alineatul (1) din CETA. În sfârșit, trebuie să se sublinieze că tribunalul CETA pronunță sentințe, iar nu hotărâri.

243. Există, desigur, exprimarea unei voințe din partea părților contractante de a se îndrepta către un sistem nou inspirat de sistemele judiciare în vigoare în cadrul ordinilor juridice ale acestor părți¹⁷². Astfel cum în mod întemeiat a arătat Comisia în ședință, inspirarea din sistemele judiciare nu face însă din acest organism o instanță judecătorească, în sensul deplin al termenului, dar nu face din el nici exclusiv o instanță arbitrală tradițională.

244. Or, îndoielile exprimate de Regatul Belgiei se întemeiază pe premisa potrivit căreia mecanismul de soluționare a litigiilor dintre investitori și state prevăzut în secțiunea F din capitolul 8 din CETA trebuie să fie asimilat unei adevărate instanțe judecătorești. Pornind de la această premisă, statul membru în cauză pune în discuție o serie de aspecte legate de organizarea și funcționarea acestui mecanism în raport cu standardele care au fost definite pentru a se aplica unor instanțe judecătorești. Cu toate acestea, având în vedere caracterul hibrid al mecanismului respectiv, această premisă este, în opinia noastră, eronată. Rezultă că standardul de independență și de imparțialitate care este necesar pentru un organism de acest tip trebuie să fie în conformitate cu caracteristicile menționate anterior.

¹⁷¹ A se vedea în special Hotărârea din 25 iulie 2018, Minister for Justice and Equality (Deficiențe ale sistemului judiciar) (C-216/18 PPU, EU:C:2018:586, punctul 53 și jurisprudența citată). În opinia Curții, în aceeași hotărâre, „cerința independenței judecătorilor ține de substanța dreptului fundamental la un proces echitabil, care are o importanță esențială în calitate de garant al protecției ansamblului drepturilor conferite justițiabililor de dreptul Uniunii și al menținerii valorilor comune ale statelor membre prevăzute la articolul 2 TUE, în special a valorii statului de drept” (punctul 48). Pe de altă parte, în Hotărârea din 14 iunie 2017, Online Games și alții (C-685/15, EU:C:2017:452), Curtea a statuat că, „[i]n ceea ce privește dreptul de acces la o instanță judecătorească independentă și imparțială, prevăzut la articolul 47 al doilea paragraf din cartă, noțiunea de independență, care este inerentă misiunii instanței, cuprinde două aspecte. Primul aspect, extern, presupune ca instanța să fie protejată de intervenții sau de presiuni exterioare susceptibile să pună în pericol independența membrilor săi în ceea ce privește judecarea litigiilor cu care sunt sesizați” (punctul 60). Curtea continuă indicând că „[a]l doilea aspect, intern, este legat de noțiunea de imparțialitate și vizează echidistanța în raport cu părțile în litigiu și cu interesele lor din perspectiva obiectului acestuia. Acest aspect [...] impune respectarea obiectivității și lipsa oricărui interes în soluționarea litigiului în afara strictei aplicări a normei de drept” (punctul 61). În opinia Curții, „[a]ceste garanții de independență și de imparțialitate postulează existența unor norme, în special a unor norme statutare și procedurale, care să permită înlăturarea din percepția justițiabililor a oricărei îndoieli legitime referitoare la impenetrabilitatea instanței respective în privința unor elemente exterioare și la neutralitatea sa în raport cu interesele care se înfruntă” (punctul 62).

¹⁷² A se vedea punctul 6 litera (f) din instrumentul comun de interpretare.

245. În acest cadru, aprecierea Curții ar trebui, în opinia noastră, să fie ghidată de constatarea potrivit căreia negociatorii acordului preconizat au reușit să se înțeleagă cu privire la un model care introduce, în privința a numeroase aspecte, îmbunătățiri în raport cu normele în vigoare în arbitrajul clasic în materie de investiții, fie în ceea ce privește transparența procedurilor, fie în ceea ce privește independența în soluționarea cererilor. Deși un model de acest tip este, desigur, întotdeauna perfectibil, Curtea ar trebui, în opinia noastră, să țină seama de faptul că este vorba despre un model negociat în mod bilateral pe bază de reciprocitate și să aprecieze, din această perspectivă, dacă acest model implică un nivel suficient de garanții.

246. În legătură cu ceea ce tocmai am arătat, aprecierea solicitată de Regatul Belgiei ar trebui efectuată și prin luarea în considerare a faptului că modelul instituit în secțiunea F din capitolul 8 din CETA este doar o etapă în direcția creării unui tribunal multilateral pentru investiții și a unui instrument de apel, după cum dovedește intenția exprimată în această privință de părțile contractante la articolul 8.29 din CETA¹⁷³. Prin urmare, în opinia noastră, trebuie să se ia în considerare caracterul atât experimental, cât și evolutiv al mecanismului supus examinării.

247. Pe de altă parte, trebuie să se sublinieze că dispozițiile procedurale conținute în secțiunea F din capitolul 8 din CETA necesită, cu privire la mai multe aspecte, adoptarea de norme de către Comitetul mixt sau de către Comitetul pentru servicii și investiții pentru a le pune în aplicare. Comisia a indicat Curții, în cadrul prezentei proceduri de aviz, că a inițiat lucrări, în primul rând, cu privire la organizarea și la funcționarea tribunalului de apel, în al doilea rând, cu privire la un cod de conduită obligatoriu care să consolideze garanțiile de imparțialitate și de independență a membrilor instanțelor și a mediatorilor și, în al treilea rând, cu privire la norme în materie de mediere destinate utilizării de către părțile la litigii. În opinia noastră, Curtea ar trebui să țină seama de angajamentele luate de părțile contractante pentru a se specifica garanțiile procedurale prevăzute în secțiunea F din capitolul 8 din CETA, care nu poate conține toate detaliile referitoare la organizarea și la funcționarea ICS.

248. În plus, pentru a răspunde la o întrebare pe care Regatul Belgiei a formulat-o în mai multe rânduri în cererea sa de aviz, nu considerăm ca fiind criticabil în sine, în raport cu drepturile consacrate la articolul 47 din cartă, ca, în cadrul unui acord internațional precum CETA, o instanță compusă în mod paritar din reprezentanți ai Uniunii și din reprezentanți ai Canadei, ale cărei decizii se iau de comun acord¹⁷⁴, precum Comitetul mixt CETA prevăzut la articolul 26 din acest acord¹⁷⁵, să aibă ca misiune punerea în aplicare a mai multe dispoziții privind organizarea și funcționarea ICS, întrucât secțiunea F din capitolul 8 din CETA prevede cadrul general al mecanismului, prin stabilirea caracteristicilor esențiale ale acestuia din urmă.

249. Astfel cum au subliniat mai multe persoane interesate, componența bipartită și paritară a Comitetului mixt, precum și modul său de luare a deciziilor de comun acord favorizează adoptarea de către acest comitet a unor decizii conforme cu normele cuprinse în secțiunea F din capitolul 8 din CETA. Astfel, pentru ca o decizie să fie adoptată de comitetul respectiv, aceasta trebuie să aibă sprijinul, pe de o parte, al Uniunii și al statelor sale membre și, pe de altă parte, al Canadei, deoarece fiecare parte contractantă se poate opune unei decizii pe care ar considera-o a se îndepărta de principiile independenței și imparțialității și de dreptul la o cale de atac efectivă. În această privință, trebuie să se sublinieze că, prin chiar aplicarea reciprocității care reprezintă esența acordului preconizat, fiecare parte contractantă va fi determinată să favorizeze deciziile de natură să garanteze

173 A se vedea de asemenea în același sens punctul 6 litera (i) din instrumentul comun de interpretare, precum și Declarația nr. 36.

174 A se vedea articolul 26.3 alineatul (3) din CETA.

175 În ceea ce privește Comitetul pentru Servicii și Investiții, acesta constituie o comisie specializată instituită sub auspiciile Comitetului mixt CETA [a se vedea articolul 26.2 alineatul (1) litera (b) din CETA].

investitorilor săi, atunci când operează pe teritoriul celeilalte părți contractante, o soluționare a litigiilor conformă cu cerințele de celeritate, de expertiză, de independență și de imparțialitate. Acest lucru este valabil și în ceea ce privește interesul fiecărei părți contractante atunci când va ocupa poziția de pârât în cadrul unui litigiu.

250. Adăugăm că pozițiile pe care Uniunea le va apăra în cadrul Comitetului mixt CETA trebuie să fie adoptate în conformitate cu articolul 218 alineatul (9) TFUE, ceea ce înseamnă că acestea trebuie să respecte cerințele dreptului Uniunii, inclusiv drepturile fundamentale, sub controlul Curții¹⁷⁶.

251. Pe baza acestor considerații, vom indica în aprecierile care urmează care sunt garanțiile procedurale care permit, în opinia noastră, cu privire la fiecare dintre aspectele evidențiate de Regatul Belgiei, să se asigure un nivel suficient de protecție a dreptului de acces la o instanță judecătorească independentă și imparțială, consacrat la articolul 47 din cartă.

2. Cu privire la accesul la tribunalul CETA al întreprinderilor mici și mijlocii

252. Amintim că tribunalul CETA nu dispune de o competență exclusivă de a se pronunța cu privire la acțiunile introduse de investitorii străini în domeniul protecției investițiilor. Aceasta constituie numai o modalitate alternativă de soluționare a litigiilor în acest domeniu, cu privire la aplicarea CETA, care se adaugă la căile de atac oferite de părțile contractante. Astfel, întrucât dreptul intern al părților contractante conține norme de protecție adecvate¹⁷⁷, instituirea CSI nu împiedică investitorii străini să caute o protecție a investițiilor lor prin sesizarea instanțelor judecătorești ale acestor părți pentru a li se aplica dreptul intern al părților respective. Acești investitori vor putea beneficia astfel de garanții procedurale, în special în ceea ce privește asistența juridică gratuită, care există în fața instanțelor din părțile contractante.

253. Pe de altă parte, atunci când investitorii străini aleg, dimpotrivă, să sesizeze tribunalul CETA, aceștia renunță în mod voluntar¹⁷⁸ să sesizeze instanțele judecătorești ale părților contractante și, prin urmare, la garanțiile procedurale existente în fața acestora din urmă.

254. În orice caz, preocuparea exprimată de Regatul Belgiei în ceea ce privește luarea în considerare a situației financiare a investitorilor care doresc să introducă o cerere la tribunalul CETA, în special atunci când este vorba despre întreprinderi mici și mijlocii, a fost luată în considerare de părțile contractante pentru a oferi răspunsuri care să permită să se asigure un acces efectiv la acest mod de soluționare a litigiilor.

255. Astfel, dacă norma enunțată la articolul 8.39 alineatul (5) din CETA, potrivit căreia cheltuielile de judecată și celelalte costuri rezonabile, inclusiv costurile de reprezentare și asistență juridică, sunt suportate de partea care a căzut în pretenții, urmărește un scop legitim de descurajare a procedurilor abuzive, aceeași dispoziție permite tribunalului să deroge de la această normă atunci când „împrejurările speței” justifică acest lucru, ceea ce ar putea, în opinia noastră, să fie interpretat în sensul că înglobează situația financiară a reclamantului¹⁷⁹. În consecință, tribunalul dispune de o anumită marjă pentru a atenua o aplicare mecanică, care ar putea fi prea rigidă în anumite cazuri particulare, a principiului potrivit căruia cheltuielile de judecată și celelalte cheltuieli trebuie să fie suportate de partea care a căzut în pretenții.

176 A se vedea în acest sens Avizul 1/00 (punctul 39).

177 Ceea ce, în ceea ce privește Uniunea și statele sale membre, nu ridică niciun fel de îndoieli.

178 A se vedea, în ceea ce privește acordul investitorului cu privire la soluționarea litigiului de către tribunal în conformitate cu procedurile prevăzute în secțiunea F din capitolul 8 din CETA, articolul 8.22 alineatul (1) litera (a) din acest acord. În ceea ce privește retragerea, întreruperea sau renunțarea la o acțiune în fața instanțelor din părțile contractante, a se vedea articolul 8.22 alineatul (1) literele (f) și (g) din CETA.

179 În plus, articolul 8.39 alineatul (5) din CETA prevede că, „[i]n cazul în care s-a obținut câștig de cauză doar pentru anumite capete de cerere, costurile se ajustează proporțional cu numărul sau amploarea capetelor de cerere pentru care s-a obținut câștig de cauză”.

256. Menționăm de asemenea, ca măsură care permite reducerea cheltuielilor de judecată, articolul 8.27 alineatul (9) din CETA, care permite părților litigante să „[cadă] de acord ca un caz să fie audiat de către un singur membru al tribunalului care urmează să fie numit în mod aleatoriu dintre resortisanții țărilor terțe. Pârâțul trebuie să acorde o atenție cuvenită cererii din partea reclamantului de a instrumenta cazul de către o instanță cu un singur membru, în special în cazul în care reclamantul este o întreprindere mică sau mijlocie [...]”. Trebuie să se sublinieze de asemenea că, astfel cum reiese din articolul 8.19 din CETA, soluționarea pe calea amiabilă a litigiilor este încurajată, un sistem de consultări între părți fiind organizat în acest scop¹⁸⁰. În acest cadru, articolul 8.19 alineatul (3) din CETA prevede că „[p]ărțile în litigiu pot organiza consultări prin intermediul unei conferințe video sau alte mijloace după caz, cum ar fi în cazul în care investitorul este o întreprindere mică sau mijlocie”.

257. În sfârșit, articolul 8.39 alineatul (6) din CETA prevede că „Comitetul mixt al CETA va lua în considerare norme suplimentare care vizează reducerea sarcinii financiare asupra reclamantilor care sunt persoane fizice sau întreprinderi mici și mijlocii. Astfel de norme suplimentare pot, în special, să țină seama de resursele financiare ale acestor reclamanti, precum și de cuantumul despăgubirilor solicitate”.

258. Este vorba despre o problematică luată în considerare în Declarația nr. 36 care conține următoarele angajamente:

„Accesul la această nouă instanță va fi îmbunătățit și ușurat pentru cei mai vulnerabili utilizatori, și anume [întreprinderile mici și mijlocii] și persoanele private. În acest scop:

- adoptarea de către Comitetul mixt a unor norme complementare, prevăzute de articolul 8.39 [alineatul (6)] din CETA, menite să reducă povara financiară care afectează solicitanții persoane fizice sau IMM-uri, va fi realizată astfel încât aceste norme complementare să poată fi adoptate în cel mai scurt termen;
- independent de rezultatul discuțiilor din cadrul Comitetului mixt, Comisia va propune măsuri adecvate de (co)finanțare publică a acțiunilor IMM-urilor introduse în fața acestei instanțe, precum și acordarea de asistență tehnică.”

259. Având în vedere aceste elemente, considerăm că secțiunea F din capitolul 8 din CETA nu aduce atingere dreptului de acces la o instanță judecătorească, prevăzut la articolul 47 din cartă.

3. Cu privire la condițiile de remunerare a membrilor tribunalului și ai tribunalului de apel

260. Subliniem că articolul 8.27 alineatele (12)-(15) din CETA stabilește principalele caracteristici ale sistemului de remunerare a membrilor tribunalului CETA, și anume, într-o primă etapă, un onorariu lunar, plătit în mod egal de cele două părți, la care se adaugă costurile și cheltuielile stabilite în conformitate cu articolul 14 alineatul (1) din Regulamentul administrativ și financiar al ICSID, care sunt repartizate de tribunal între părțile litigante, în conformitate cu articolul 8.39 alineatul (5) din CETA. Această dublă componentă a remunerației membrilor Tribunalului, care cuprinde o parte fixă și o parte care depinde de cantitatea și de complexitatea litigiilor cu care sunt sesizate, este coerentă cu caracterul hibrid al mecanismului de soluționare a litigiilor instituit, precum și cu faptul că, cel

¹⁸⁰ În aceeași ordine de idei, a se vedea de asemenea articolul 8.20 din CETA, care permite părților la litigiu să recurgă la mediere.

puțin într-o primă etapă, acești membri nu vor fi angajați cu normă întreagă în cadrul tribunalului. Pe de altă parte, independența și imparțialitatea membrilor tribunalului nu ne par, ca atare, afectate de norma prevăzută la articolul 8.27 alineatul (12) din CETA, potrivit căruia cuantumul onorariului lunar este determinat de Comitetul mixt CETA¹⁸¹.

261. Aceasta este, în opinia noastră, și situația normei prevăzute la articolul 8.27 alineatul (15) din CETA, care ar permite inițierea unei a doua etape, potrivit căreia „Comitetul mixt CETA poate să adopte o decizie, pentru a transforma onorariul și alte costuri și cheltuieli într-un salariu normal, și să decidă modalitățile și condițiile aplicabile”. Această normă corespunde voinței exprimate în Declarația nr. 36 de a „progres[a] către judecători angajați cu normă întreagă” și reflectă caracterul evolutiv al mecanismului urmărit de părțile contractante, care trebuie să dobândească în mod progresiv caracteristicile corespunzătoare unei adevărate instanțe.

4. Cu privire la condițiile referitoare la numirea și la revocarea eventuală a membrilor tribunalului și ai tribunalului de apel

262. Procedura de numire a membrilor tribunalului și ai tribunalului de apel este prevăzută la articolul 8.27 alineatele (2) și (3) și la articolul 8.28 alineatele (3) și (7) din CETA, din care rezultă în special că aceștia sunt numiți printr-o decizie a Comitetului mixt CETA.

263. Secțiunea F din capitolul 8 din CETA conține norme esențiale care permit delimitarea acestei competențe de executare încredințate Comitetului mixt CETA, cu scopul de a garanta independența și imparțialitatea membrilor care vor fi numiți.

264. Astfel, din articolul 8.27 alineatul (4) din CETA rezultă că alegerea Comitetului mixt va trebui să privească candidații care „trebuie să posede calificările necesare în țările lor respective pentru exercitarea funcțiilor judiciare, sau să fie juriști de competență recunoscută”. Aceeași dispoziție prevede de asemenea că „[a]ceștia posedă o expertiză confirmată în drept public internațional” și că „[e]ste de dorit ca aceștia să dețină competențe în special în dreptul internațional în materie de investiții, în dreptul comercial internațional și în soluționarea litigiilor care decurg din investiții internaționale sau din acordurile comerciale internaționale”¹⁸².

265. Odată numiți, membrii tribunalului și ai tribunalului de apel trebuie să respecte dispozițiile articolului 8.30 din CETA, intitulat „Norme etice”, al cărui alineat (1) este destinat în special garantării independenței și imparțialității lor¹⁸³.

266. În conformitate cu articolul 8.30 alineatul (4) din CETA, „[l]a recomandarea motivată a președintelui tribunalului sau la inițiativa lor comună, părțile, printr-o decizie a Comitetului mixt CETA, pot revoca un membru al tribunalului în cazul în care comportamentul său este incompatibil cu obligațiile prevăzute la alineatul (1) și îl fac inapt să mențină în continuare statutul de membru al tribunalului”.

267. Garanțiile evocate anterior, care rezultă din componența bipartită și paritară a Comitetului mixt, precum și din modul de luare a deciziilor sale de comun acord, permit, în opinia noastră, să se considere că nici numirea și nici revocarea eventuală a unui membru al tribunalului sau al tribunalului de apel nu vor fi supuse altor condiții decât cele prevăzute la articolul 8.27 alineatul (4) și, respectiv, la articolul 8.30 alineatul (1) din CETA.

¹⁸¹ Facem trimitere, cu privire la acest aspect, la considerațiile noastre generale referitoare la Comitetul mixt CETA (a se vedea punctele 248-250 din prezentele concluzii). A se vedea de asemenea, în ceea ce privește remunerația membrilor tribunalului de apel, articolul 8.28 alineatul (7) litera (d) din CETA.

¹⁸² A se vedea, în ceea ce privește tribunalul de apel, articolul 8.28 alineatul (4) din CETA.

¹⁸³ *Ibidem*.

5. Cu privire la normele etice aplicabile membrilor tribunalului și ai tribunalului de apel

268. Trebuie să se citeze articolul 8.30 alineatul (1) din CETA, care conține norme precise care urmăresc să garanteze independența și imparțialitatea membrilor tribunalului și ai tribunalului de apel:

„Membrii tribunalului trebuie să fie independenți. Ei nu au legătură cu niciun guvern¹⁸⁴. Ei nu acceptă instrucțiuni de la nicio organizație, guvern cu privire la aspecte legate de litigiu. Ei nu participă la soluționarea unor litigii care ar putea crea un conflict de interese direct sau indirect. Ei respectă [orientările] sau orice norme suplimentare adoptate în conformitate cu articolul 8.44 [alineatul (2)]. În plus, de la numirea lor, ei se abțin să acționeze în calitate de avocat sau de expert numit de o parte sau de martor în orice litigiu legat de investiții nou sau aflat pe rol în temeiul prezentului acord sau al oricărui acord internațional”.

269. Pentru a asigura respectarea acestor cerințe, trebuie menționat, pe lângă articolul 8.30 alineatul (4) din CETA, pe care l-am citat anterior, articolul 8.30 alineatul (2) din acest acord, care prevede posibilitatea unei părți litigante care consideră că un membru al tribunalului se află în conflict de interese de a „invita președintele Curții Internaționale de Justiție să pronunțe o decizie privind contestarea numirii membrului în cauză”.

270. Pe de altă parte, dispozițiile conținute în secțiunea F din capitolul 8 din CETA în materie de independență și de imparțialitate au vocația de a fi completate de un cod de conduită, cu privire la care articolul 8.44 alineatul (2) din CETA prevede că trebuie adoptat de Comitetul pentru servicii și investiții¹⁸⁵. Potrivit dispoziției menționate, acest cod de conduită va aborda subiecte precum obligațiile de comunicare a informațiilor, independența și imparțialitatea membrilor tribunalului, precum și confidențialitatea. Acest cod de conduită va contribui astfel la precizarea și consolidarea garanțiilor care figurează deja în mod expres la articolul 8.30 alineatul (1) din CETA, în scopul evitării conflictelor de interese, în special în ceea ce privește activitățile exterioare ale membrilor și autorizarea lor prealabilă¹⁸⁶.

271. Pentru toate motivele care precedă, ținând seama în mod corespunzător de considerațiile generale pe care le-am formulat, apreciem că dispozițiile cuprinse în secțiunea F din capitolul 8 din CETA nu încalcă dreptul de acces la o instanță judecătorească independentă și imparțială, consacrat la articolul 47 din cartă, în măsura în care acestea garantează un nivel de protecție a acestui drept care este adaptat la caracteristicile specifice ale mecanismului de soluționare a litigiilor dintre investitori și state prevăzut în secțiunea respectivă.

184 Nota de subsol care figurează în acest loc al textului precizează în această privință că, „[p]entru o mai mare certitudine, faptul că o persoană primește remunerație de la un guvern nu constituie în sine un motiv de incompatibilitate”. Cu privire la acest aspect, Comisia a arătat în ședință că vizată de această precizare este în special categoria profesorilor universitari, care primesc un salariu de la stat, dar care îndeplinesc și cerințele de independență și imparțialitate. De asemenea, Comisia a citat categoria persoanelor care primesc o pensie de stat. În orice caz, este clar că aceste persoane se supun integral normelor prevăzute la articolul 8.30 din CETA cu scopul de a evita și, după caz, de a sancționa un eventual conflict de interese care ar fi de natură să afecteze independența și imparțialitatea acestora.

185 Potrivit celui de al doilea paragraf al acestei dispoziții, „[p]ărțile depun toate eforturile pentru a se asigura că codul de conduită este adoptat, după caz, cel târziu în prima zi de aplicare cu titlu provizoriu sau de intrare în vigoare a prezentului acord și, în orice caz, în termen de cel mult doi ani de la data respectivă”. A se vedea de asemenea punctul 6 litera (f) din Instrumentul comun de interpretare, precum și Declarația nr. 36, care prevede că „[c]erințele etice pentru membrii tribunalelor [...] vor fi stabilite în detaliu cât mai curând posibil [...] într-un cod de conduită obligatoriu din punct de vedere juridic[...]”.

186 Cu privire la acest aspect, guvernul german arată în observațiile sale că regula generală nr. 3 din Orientările IBA, căreia membrii tribunalului și ai tribunalului de apel trebuie să i se conformeze în temeiul articolului 8.30 alineatul (1) din CETA, prevede o obligație de raportare extinsă în ceea ce privește toate elementele de natură să afecteze imparțialitatea sau independența arbitrilor.

IV. Concluzie

272. Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, propunem Curții să emită următorul aviz:

„Secțiunea F din capitolul 8 din Acordul economic și comercial cuprinzător (CETA) dintre Canada, pe de o parte, și Uniunea Europeană și statele sale membre, pe de altă parte, prin care se instituie un mecanism de soluționare a litigiilor legate de investiții între investitori și state, este compatibilă cu Tratatul privind Uniunea Europeană, cu Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene și cu Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.”